

HANDBOEK GEZONDHEIDSRECHT
VOLUME II

REEKS GEZONDHEIDSRECHT

Redactie: Tom Balthazar

Filip Dewallens

Thierry Vansweevelt (Voorzitter)

Handboek gezondheidsrecht

Volume II

Rechten van patiënten: van embryo tot lijk

Thierry VANSWEEVELT en Filip DEWALLENS
(eds.)

Tweede editie

 INTERSENTIA

Antwerpen – Gent – Cambridge

Handboek gezondheidsrecht. Volume II.
Rechten van patiënten: van embryo tot lijk. Tweede editie
Thierry Vansweevelt en Filip Dewallens (eds.)

© 2022 Lefebvre Sarrut Belgium NV
Hoogstraat 139/6 – 1000 Brussel

ISBN 978-94-000-1432-9 (hardcover)
ISBN 978-94-000-1434-3 (paperback)
D/2022/7849/95
NUR 823
Gedrukt in de Europese Unie

Verantwoordelijke uitgever: Paul-Etienne Pimont, Lefebvre Sarrut Belgium NV
Lay-out: Crius Group, Hulshout
Omslagontwerp: Danny Juchtmans / www.dsigngraphics.be
Coverafbeelding: “La Valse”, Camille Claudel
Omslagfoto: Collection Aittouares

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Dit boek is eveneens digitaal beschikbaar op www.jurisquare.be.

WOORD VOORAF

De aanleiding voor dit boek gaat terug naar een congres in de mooie badstad Knokke in 1997 in het ooit majestueuze, maar toen wat verkommerde hotel La Réserve. Drie juristen, Tom Balthazar, Filip Dewallens en Thierry Vanswevelt, genieten op een terras van een drank te veel en delen hun dromen. Een van die dromen is het schrijven van een heus Handboek Gezondheidsrecht waarin de positie van de zorgverlener, niet alleen klassiek t.a.v. de patiënt, maar ook t.a.v. allerlei andere zorgverleners en de overheid aan bod zou komen. We doopten dat idee het Pact van Knokke.

Jaren gingen voorbij en het pact vergaarde vooral stof. Iedereen had het druk met andere besomeringen. Tot in 2010 het Pact van Knokke heropleefde. Een concrete aanleiding was er niet echt. Wel werden we bewust van de toenemende vraag naar een globaal overzicht van het gezondheidsrecht. Zorgverleners, advocaten, magistraten en, *last but not least*, studenten vroegen ons om een breed, grondig en volledig Handboek Gezondheidsrecht. Zeker heeft ook meegespeeld dat we elkaar terugvonden in hetzelfde advocatenkantoor, wat de samenwerking intensifieerde. Bovendien werden we zelf ook een dag ouder. Als de droom werkelijkheid moest worden, moest die nu wel worden gerealiseerd. Omdat Tom Balthazar gekozen had voor een politieke carrière, kon hij het project niet meer mee coördineren, maar hij was gelukkig wel nog bereid om een hoofdstuk te schrijven.

We opteerden voor een verzamelwerk. Het gezondheidsrecht is de laatste jaren uitgegroeid tot een bloeiende rechtstak met veel uitlopers naar andere rechtsdomeinen. Het is onmogelijk om al die topics in detail te beheersen. Daarom besloten we om de krachten en talenten van verschillende specialisten te bundelen. De auteurs werden zorgvuldig geselecteerd. Per onderwerp werd een specialist aangezocht waarbij een kruisbestuiving tussen de verschillende universiteiten, de balie en de ziekenhuiswereld werd nagestreefd.

Qua Belgische rechtspraak en rechtsleer werd volledigheid nagestreefd, voor zover die rechtsbronnen nu nog relevant zijn uiteraard. Omdat het project uitdeinde, werden buitenlandse bronnen slechts heel sporadisch gebruikt, meestal daar waar het Belgische recht geen antwoord bood. Uiteindelijk mondde het project uit in een manuscript van meer dan 2.500 pagina's. Het leek dan beter om, in samenspraak met de uitgever, twee volumes uit te brengen.

In Volume I draait alles rond het zorgaanbod en de zorgverleners. Hier worden teksten verzameld over de organisatie van de gezondheidszorg, met inbegrip van de ziekteverzekering, de gezondheidszorgvoorzieningen en het juridische statuut van de verschillende beroepsbeoefenaars in de gezondheidszorg. Naast een grondige analyse van het statuut van de ziekenhuisarts, werd specifieke aandacht besteed aan de minder belichte statuten van artsen in de niet-curatieve sector, zoals de arbeidsarts, de controlearts, de ziekenfondsarts en de verzekeringsarts. Niettegenstaande de cruciale rol van de arts, en de daardoor soms

stiefmoederlijke behandeling van de andere beroepsbeoefenaars, hebben we in dit werk ook de andere beroepsbeoefenaars ruim aan bod laten komen: de apothekers, de tandartsen, de kinesitherapeuten, de verpleegkundigen, de vroedvrouwen, de paramedici, de klinisch psychologen en klinisch orthopedagogen, de beoefenaars van de psychotherapie en de beoefenaars van niet-conventionele behandelwijzen. Ook hun rechten worden uitvoerig besproken. Maar naast rechten ook plichten: *noblesse oblige*. Een groot deel wordt gewijd aan het tuchtrecht en aan de aansprakelijkheid van zorgverleners, waar per specialisme de aansprakelijkheid wordt uiteengezet.

In Volume II van dit handboek wordt de levensloop van de persoon gevolgd: van embryo tot lijk. Rechten van patiënten bij het begin van het leven, als wilsbekwame meerderjarige, als minderjarige en wilsonbekwame/geesteszieke patiënt, en rechten bij het levenseinde en zelfs de rechten als lijk passeren de revue. Die rechten slaan op de gezondheidszorg zelf, de vrije keuze van beroepsbeoefenaar, op informatie en geïnformeerde toestemming, het patiëntendossier, het beroepsgeheim, het klachtrecht en de medische expertise. Specifieke aandacht gaat uit naar de rechten op het menselijk lichaam en op lichaamsmateriaal.

“La Valse” van de Franse beeldhouwster Camille Claudel, die de cover van dit handboek siert, staat, zo denken en hopen wij, symbool voor de relatie tussen recht en geneeskunde, en dus voor het huidige gezondheidsrecht. Vroeger “dansten” recht en geneeskunde vooral naast elkaar. Sinds enkele decennia is er een (in het begin voorzichtige) toenadering tussen beide. Het recht interesseert zich meer en meer voor de geneeskunde. Sommigen spreken zelfs van een juridisering van de geneeskunde en verwijzen daarvoor naar de talrijke regelgeving die de geneeskunde beheerst. De geneeskunde op haar beurt heeft ook het recht ontdekt en kan de rechtszekerheid die het recht kan bieden, waarderen. Recht en geneeskunde zijn meer en meer op elkaar aangewezen. De aftastende fase is voorbij; recht en geneeskunde kunnen in volle vertrouwen de dans aangaan en doen dat steeds meer in harmonie.

De wederzijdse interesse en waardering van de geneeskunde en het recht blijkt ook uit de recente oprichting van AHLEC (Antwerp Health Law and Ethics Chair). Deze eerste Belgische Leerstoel Gezondheidsrecht en Gezondheidsethiek, die onderzoek en opleiding beoogt, werd opgericht dankzij de steun van partners uit de ziekenhuiswereld, de huisartsen, provinciale raden van de Orde van geneesheren, de verzekeringssector, de banksector en de advocatuur (cf. www.ahlec.be). Het *Handboek Gezondheidsrecht* zal trouwens ook gebruikt worden als studiemateriaal voor de studenten van het in het raam van deze leerstoel georganiseerde postgraduaat Gezondheidsrecht en Gezondheidsethiek.

Dit *Handboek Gezondheidsrecht* heeft veel tijd en energie gevergd, maar ook veel wetenschappelijk plezier opgeleverd. De stimulerende, kritische interactie tussen de editors en de auteurs heeft dit boek vollediger en sterker gemaakt. Gelukkig gingen de inzichten van beide editors in dezelfde richting en/of vulden zij elkaar aan, zodat een aangename en kritische discussie steeds mogelijk was, nadien soms gevolgd door een exquisite gastronomie. Wij danken de auteurs voor hun tomeloze inzet en bereidheid aan dit grootse project te hebben willen meewerken.

Tot slot nog een woord van oprechte dank voor uitgever Kris Moeremans van Intersentia. Niettegenstaande hij regelmatig en met enige vrees informeerde naar het groeiende aantal pagina's van dit project, bleef hij in alle vertrouwen open staan voor onze ideeën over hoe dit boek er moest uitzien. In een tijd waarin vooral het aantal publicaties telt, is het

geruststellend om weten dat kwaliteit en grondigheid nog verwelkomd worden en een plaats verdienen om (fraai) uitgegeven te worden.

Niettegenstaande onze geïnvesteerde tijd en energie, is elk boek voor verbetering vatbaar. Ook dit boek is nooit echt “af”. Het blijft een werk in ontwikkeling. Wie suggesties heeft voor verbetering op het vlak van onderwerpen, stellingen, rechtspraak en rechtsleer, kan ons steeds bereiken op onderstaand e-mailadres. Uw suggesties worden sterk gewaardeerd met het oog op een ooit te verschijnen tweede uitgave.

De stof werd bijgehouden tot 31 maart 2014.

Filip Dewallens
Filip.dewallens@dewallens-partners.be

Thierry Vansweevelt
Thierry.vansweevelt@uantwerpen.be

KORT WOORD VOORAF BIJ DE TWEEDE EDITIE VAN 2022

Na acht jaar werd het tijd om een tweede editie van dit *Handboek Gezondheidsrecht* uit te brengen. Het gezondheidsrecht zit werkelijk in een stroomversnelling: vele nieuwe wetten en wetswijzigingen – denk bv. aan de Kwaliteitswet, de Wet Klinische Proeven en de GDPR –, nieuwe rechtspraak en veel rechtsleer. De covidpandemie deed daar nog een schep bovenop en benadrukte eens te meer het belang van het gezondheidsrecht. Dit blijkt ook uit de diverse onderwerpen die aan bod komen in het *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht/Revue de droit de la santé*. Het gezondheidsrecht blaakt van ... gezondheid en telt van langsom meer beoefenaars en geïnteresseerden. Wij hopen dat dit *Handboek Gezondheidsrecht* een betrouwbare gids mag zijn voor hen. Maar zoals gezegd in 2014, elke kritiek is welkom op onze onderstaande mailadressen.

Tot slot nog onze warme dank aan Charlotte De Belie, die als uitgever bij Intersentia altijd open staat voor onze ideeën en alles uit de kast haalt om ze (mee) te realiseren. Het was geen sinecure om het groeiende aantal pagina's in twee volumes te krijgen. Wij zijn haar dankbaar dat ze daarin toch maar geslaagd is en meeding in ons verhaal om de kwaliteit voorrang te geven. Tevens gaat onze dank uit naar Isabelle Van Dongen voor het gigantische naleeswerk.

De stof werd bijgehouden tot 1 juni 2022.

Filip Dewallens
Filip.dewallens@dewallens-partners.be

Thierry Vansweevelt
Thierry.vansweevelt@uantwerpen.be

INHOUD

<i>Woord vooraf</i>	v
<i>Functiebeschrijvingen</i>	xlix
<i>Lijst met afgekorte wetgeving</i>	liii

DEEL I.

HET BEGINNEND LEVEN	1

Hoofdstuk I.

Reproductieve gezondheid

Lina OPLINUS	3

Hoofdstuk II.

Anticonceptie

Lina OPLINUS en Erna GULDIX	5

§ 1. Het ruimere kader	5

§ 2. Het nationale kader	7

Hoofdstuk III.

Medisch begeleide voortplanting en draagmoederschap	11

Afdeling 1. Medisch begeleide voortplanting	11

§ 1. Het ruimere kader	11

Erna GULDIX en Lina OPLINUS	11

A. Het recht op voortplanting	11

B. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens	13

1. Algemeen	13

2. Rechtszaken	15

a. Toegang tot medisch begeleide voortplanting	15

b. Toestemming tot het gebruik van door invriezing bewaarde embryo's	15

c. Homologe kunstmatige inseminatie	18

d. Heterologe in-vitrofertilisatie	20

e. Bewaring van overtallige embryo's	22

f. Verbod op pre-implantatiediagnostiek	24

g. Bestemming van door invriezing bewaarde embryo's	25

h. <i>Post mortem</i> voortplanting	25

3. Besluit	26

§ 2. Het nationale kader	26

Lina OPLINUS en Veerle VANDERHULST	26

A. Inleiding en definitie	26

1.	Medisch begeleide voortplanting	26
2.	Het regelgevende kader voor medisch begeleide voortplanting	29
a.	De wet van 6 juli 2007 betreffende de medisch begeleide voortplanting en de bestemming van overtallige embryo's en gameten	29
b.	Verhouding met andere wetten	30
B.	Onder welke voorwaarden kan medisch begeleide voortplanting plaatsvinden?	31
1.	Voorwaarden met betrekking tot de wensouders, de donoren en de ontvangers	32
a.	Terminologie	32
b.	Leeftijd	33
c.	Samenlevingsvorm en seksuele geaardheid	36
d.	Medisch begeleide voortplanting en overlijden: post-mortem-implantatie van overtallige embryo's en post-morteminseminatie	38
e.	Gezondheidstoestand en (on)v vruchtbaarheid	41
2.	Voorwaarden met betrekking tot de procedure en de toestemming	43
a.	Voorafgaande informatieplicht	44
b.	Voorafgaand aanbod van psychologische begeleiding	45
c.	Overeenkomst en toestemming	46
3.	Voorwaarden met betrekking tot de medische aspecten van de medisch begeleide voortplanting	49
a.	Enkel erkende fertiliteitscentra mogen in-vitrofertilisatie-technieken en bewaring door invriezing uitvoeren	49
b.	Geen nieuwe afnames van gameten zolang de wensouder(s) nog beschikken over overtallige embryo's	50
c.	Bijzondere handelingen	51
C.	De bestemming van overtallige embryo's en gameten	58
1.	Overtallige gameten en embryo's	58
2.	Vastleggen van een bestemming	58
3.	Mogelijke bestemmingen	59
4.	De bewaring door invriezing met het oog op de verwezenlijking van een latere kinderwens	59
5.	Gebruik in een wetenschappelijk onderzoeksprogramma	60
6.	Donatie van overtallige embryo's en gameten	60
7.	De vernietiging	61
8.	Andere bestemmingen	61
9.	Tenietgaan van bewaarde overtallige embryo's en gameten	61
D.	Medisch begeleide voortplanting en afstamming	62
1.	Het Belgische afstammingsrecht in een notendop	62
2.	Homologe medisch begeleide voortplanting	64
3.	Heterologe medisch begeleide voortplanting	65
a.	Moederschap	65
b.	Vaderschap	66
c.	Meemoederschap	69
4.	Gevolgen van de afstamming	69
E.	Anoniem donorschap en het recht van het kind om zijn afkomst te kennen	71
1.	Basisprincipe: anoniem donorschap	71
2.	Uitzonderingen en nuanceringen op het basisprincipe van anoniem donorschap	72

3.	Basisprincipe onder druk	74
4.	Recht op afstammingsvoorlichting en het patiëntendossier	75
Afdeling 2. Draagmoederschap		
	Erna GULDIX	77
§ 1.	Begrip	77
§ 2.	Terminologie	77
§ 3.	Draagmoederschap in de Belgische juridische context	79
A.	Problematiek	79
B.	De toelaatbaarheid en de gevolgen van het draagmoederschap en de draagmoederschapsovereenkomst	81
1.	Gezondheidsrecht	81
2.	Verbintenissenrecht	82
a.	Rechtsgeldigheid van de draagmoederschapsovereenkomst	82
b.	Uitvoerbaarheid van de draagmoederschapsovereenkomst	90
3.	Afstammingsrecht	91
a.	Vaststelling van de afstammingsband met de wensouders	92
b.	Grondvoorwaarden tot adoptie	96
c.	Evaluatie	97
§ 4.	Draagmoederschap in een internationale context	97
A.	Draagmoederschap en de rechten van de mens	97
B.	Draagmoederschap in het Belgisch internationaal privaatrecht	101
1.	Problematiek	102
2.	Erkenning van de buitenlandse geboortakte	102
3.	Evaluatie	105
§ 5.	Het voorstel van L. Pluym voor een Belgisch familierechtelijk statuut voor draagmoederschap	106
§ 6.	Algemeen besluit	107
Hoofdstuk IV.		
Het statuut van en het wetenschappelijk onderzoek op embryo's		
	Thierry VANSWEEVELT en Kristof VAN ASSCHE	109
Afdeling 1. Het statuut van het embryo		
§ 1.	Begripsomschrijving en bescherming	109
§ 2.	Eigendomsrecht/zeggenschap over weggenomen lichaamsmateriaal en embryo's	112
A.	Juridische grondslag	112
B.	Eigendomsrecht of zeggenschap?	113
C.	Titularis van de zeggenschap	121
Afdeling 2. Wetenschappelijk onderzoek op een embryo		
§ 1.	Oorsprong en gebruik van onderzoeksembryo's	122
A.	Overtallige embryo's	122
B.	De aanmaak van onderzoeksembryo's	124
C.	Geaborteerde embryo's en foetussen	126
§ 2.	De geoorloofdhedenvoorwaarden	127
A.	Algemeen	127
B.	Voorwaarden	128
1.	Een therapeutisch doel of kennisvermeerdering	128
2.	Wetenschappelijk en methodologisch correct onderzoek	128

3.	Uitvoering in een erkend labo	128
4.	Toezicht van een arts-specialist	129
5.	Embryo van maximaal 14 dagen	129
6.	Subsidiariteitsregel	129
7.	Gunstig advies van het plaatselijk ethisch comité	130
8.	Geen negatief advies Federale Embryocommissie	130
9.	Schriftelijke toestemming van betrokkenen	131
10.	Voortgangsverslag	134
C.	Bijkomende onderzoeksbeperkingen	134
§ 3.	Niet-commercieel gebruik van embryo's	135

Hoofdstuk V.

Abortus

	Thierry VANSWEEVELT	141
	Inleiding	141
	Afdeling 1. Begripsomschrijving en terminologie	143
	Afdeling 2. Constitutionele bestanddelen van het misdrijf abortus	144
§ 1.	Moreel bestanddeel: een opzettelijk gedrag	146
§ 2.	Materiële bestanddelen	146
A.	De vernietiging of doding van een embryo of foetus	146
B.	De vernietiging van het embryo of de foetus in het lichaam van de zwangere vrouw	148
1.	Een zwangere vrouw	148
2.	In het lichaam van de zwangere vrouw	152
a.	Het lichaam: intra-uterien en extra-uterien	152
b.	Het embryo <i>in vitro</i> of buiten het lichaam	154
c.	De foetus tijdens de bevalling: kindermoord	154
C.	De vernietiging van een embryo of foetus door een derde ongeacht het middel	155
1.	Hoedanigheid van de dader	155
2.	De middelen	157
D.	Een causaal verband tussen het opzettelijk gedrag en de dood van het embryo/de foetus	158
§ 3.	Strafmaat voor abortus buiten de wettelijke voorwaarden	158
§ 4.	Poging	160
	Afdeling 3. De niet-beoogde abortus door geweld (art. 349 Sw.)	161
§ 1.	Omschrijving misdrijf	161
§ 2.	Moreel bestanddeel	161
§ 3.	Materiële bestanddelen	161
§ 4.	Strafmaat	162
§ 5.	De poging	162
§ 6.	Doding embryo of foetus door onopzettelijk geweld	162
	Afdeling 4. Doodslag als gevolg van het gebruik of de aanwijzing van abortusmiddelen (art. 352 Sw.)	164
§ 1.	Omschrijving misdrijf	164
§ 2.	Moreel bestanddeel	165
§ 3.	Materieel bestanddeel	165
§ 4.	Strafmaat	166

§ 5. Poging	166
Afdeling 5. Reclame over zwangerschapsafbreking	167
Afdeling 6. Het bewijs van het misdrijf abortus	168
Afdeling 7. Verhouding Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking met het EVRM en met de Wet Patiëntenrechten	169
§ 1. Verhouding Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking en EVRM	169
§ 2. Verhouding Wet Vrijwillige Zwangerschapsafbreking en Wet Patiëntenrechten	171
Afdeling 8. Voorwaarden voor een rechtmatige abortus vóór twaalf weken na de bevruchting	173
§ 1. Het verzoek, de informatie aan en de toestemming van de zwangere vrouw	174
A. Verzoek of initiatief van de zwangere vrouw	174
B. Informatieplicht van de arts en/of de instelling voor gezondheidszorg	175
C. Toestemming/vaste wil en de meerderjarige, wilsbekwame vrouw	176
D. Toestemming/vaste wil en de meerderjarige, wilsonbekwame vrouw	178
E. Toestemming/vaste wil en de minderjarige vrouw	180
F. Toestemming van de partner van de zwangere vrouw?	185
G. De toestemming, zonder vereiste van een noodsituatie	187
H. De rol van de arts in het vaststellen van de vaste wil van de zwangere vrouw	189
I. De rol van de rechter	189
§ 3. Uitvoering door een arts in een instelling voor gezondheidszorg	190
A. Uitvoering door een arts	190
B. Een instelling voor gezondheidszorg met voorlichtingsdienst	191
C. Aantal abortussen in België en abortusmethodes	193
1. Aantal abortussen	193
2. Abortusmethodes	194
§ 4. De wachttermijn	196
A. Principe, duur, berekening en sanctie	196
B. Uitzonderingen op wachttermijn	197
§ 5. Sancties bij niet-naleving voorwaarden	200
Afdeling 9. Voorwaarden voor een rechtmatige abortus vanaf de dertiende week zwangerschap	200
§ 1. Algemene voorwaarden	201
§ 2. Bijzondere voorwaarde: ernstig gevaar gezondheid vrouw of uiterst zware en ongeneeslijke kwaal kind	201
A. Ernstig gevaar gezondheid vrouw	201
B. Ongeneeslijke en uiterst zware kwaal kind	203
§ 3. Bijzondere voorwaarde: advies arts-consulent	207
§ 4. Eindtermijn voor abortus na twaalf weken?	208
A. Probleemstelling	208
B. Verdeeldheid in rechtspraak en rechtsleer	209
C. Alternatieve bescherming van de foetus	210
§ 5. Controle rechter	213
Afdeling 10. Gewetensbezwaar arts, verpleegkundige en paramedisch personeel	213
§ 1. Personeel toepassingsgebied en draagwijdte gewetensbezwaar	213
§ 2. Informatieplicht arts t.o.v. medisch team	215
§ 3. Informatieplicht arts t.a.v. patiënt	216
§ 4. Doorverwijsplicht en informatieplicht t.a.v. opvolgende arts	216

Afdeling 11. Verhinderende vrije toegang gezondheidszorginstelling	217
Afdeling 12. Rol van de noodtoestand als rechtvaardigingsgrond	218
Afdeling 13. De Nationale Evaluatiecommissie Zwangerschapsafbreking	219
§ 1. Oprichting	219
§ 2. Samenstelling	220
§ 3. Taken	220
A. Het registratiedocument	220
B. Het jaarlijkse document	222
C. Het tweejaarlijkse document voor het Parlement	222
§ 4. Kritische evaluatie van de oprichting en werking Evaluatiecommissie	223
DEEL II.	
RECHTEN VAN PATIËNTEN	227
Hoofdstuk I.	
Recht op gezondheidszorg	
Naoual EL YATTOUTI, Christophe LEMMENS en Thierry VANSWEEVELT	229
Afdeling 1. Het grondrecht op gezondheidszorg	229
§ 1. Verdragsrechtelijke bronnen	229
§ 2. Artikel 23 van de Grondwet	233
A. Toepassingsgebied	234
B. Inhoudelijk	235
C. Afdwingbaarheid	237
Afdeling 2. Het recht op gezondheidszorg bij pandemieën en stakingen	245
§ 1. Het recht op gezondheidszorg bij een pandemie	245
A. Zorgplicht	245
B. Maatregelen	245
1. Algemeen	245
2. Opvorderen van beroepsbeoefenaars	249
3. Gezondheidszorg door onbevoegden	250
4. Ziekenhuiscapaciteit	251
5. Triage en prioritering	255
§ 2. Het recht op gezondheidszorg bij een staking	257
A. Grondslagen van het stakingsrecht	257
B. Draagwijdte van het stakingsrecht	258
C. Het stakingsrecht en de minimumdienstverlening in de Belgische gezondheidszorg	261
Afdeling 3. Het recht op grensoverschrijdende gezondheidszorg in de EU: patiëntenmobiliteit	265
§ 1. Het ZIV-Besluit	267
A. Tijdelijk verblijf in de EU: de European Health Insurance Card	267
B. Noodtoestand	267
C. Bewoners van een grensgebied	268
D. Betere omstandigheden in het buitenland en voorafgaande toestemming door adviserend arts	268
E. Gelijkwaardigheid van diploma	268

§ 2.	Rechtspraak Hof van Justitie (<i>Decker en Kohll</i>) en de Richtlijn Patiëntenrechten bij grensoverschrijdende zorg.	269
A.	Rechtspraak Hof van Justitie: Decker en Kohll 1998	269
B.	Latere rechtspraak Hof van Justitie en de Richtlijn Patiëntenrechten grensoverschrijdende gezondheidszorg 2011	269
1.	Principe.	269
2.	Uitzonderingen: voorafgaande toestemming.	271
a.	Gezondheidszorg met planningseisen.	271
b.	Een bijzonder risico voor de patiënt of de bevolking	274
c.	Ernstige bezorgdheid over kwaliteit van zorgverlener	274
3.	Gronden voor weigering van voorafgaande toestemming.	274
a.	Veiligheidsrisico voor de patiënt	274
b.	Veiligheidsrisico voor de bevolking.	274
c.	Bezorgdheid over zorgverlener.	274
d.	Identieke of even doeltreffende behandeling binnen medisch verantwoorde termijn	275
C.	Patiëntenrechten bij grensoverschrijdende gezondheidszorg.	278
§ 3.	De Coördinatieverordening Socialezekerheidsregelingen.	280
§ 4.	Grensoverschrijdende zorgcontracten met Belgische ziekenhuizen	282

Hoofdstuk II.

Wet Patiëntenrechten: definities en toepassingsgebied

Thierry VANSWEEVELT	283
Afdeling 1. Inleiding, doelstellingen en definities	283
Afdeling 2. Toepassingsgebied.	286
§ 1. Beroepsbeoefenaars, geen gezondheidszorgvoorzieningen.	286
§ 2. Privaatrechtelijke en publiekrechtelijke rechtsverhoudingen inzake gezondheidszorg	287
A. Het begrip privaatrechtelijke en publiekrechtelijke rechtsverhouding	287
B. Rechtsverhoudingen inzake gezondheidszorg.	288
C. Het begrip gezondheidszorg: orgaanwegneming en medische experimenten.	291
D. Beroepsbeoefenaars zonder gezondheidszorg	293
E. Gezondheidszorg zonder beroepsbeoefenaars.	294
F. Concretisering van patiëntenrechten via koninklijk besluit.	295
Afdeling 3. Rechtshandhaving.	295

Hoofdstuk III.

Het recht op een kwaliteitsvolle dienstverstrekking 297

Afdeling 1. Wettelijke basis en doel wetgever

Thierry VANSWEEVELT.	297

Afdeling 2. Overbodige wetsbepaling: doublure met het zorgvuldigheidscriterium

Thierry VANSWEEVELT.	298

Afdeling 3. De Kwaliteitswet

Tom GOFFIN	299

§ 1. Inleiding.	299

§ 2. Toepassingsgebied	301

	A. Algemeen	301
	B. Verhouding met andere wetgeving	302
§ 3.	Vereisten inzake kwaliteitsvolle praktijkvoering	304
	A. Twee niveaus van kwaliteitsvereisten	304
	B. Bekwaamheid	304
	C. Karakterisatie	306
	D. Omkadering.	308
	E. Anxiolyse en anesthesie.	310
	F. Continuïteit	311
	G. Permanentie.	314
	1. Algemene regeling	314
	2. Huisartsgeneeskunde.	316
	3. Arrest van het Grondwettelijk Hof	317
	H. Het voorschrift	318
	1. Het geneesmiddelenvoorschrift	318
	2. Het verwijsvoorschrift	320
	3. Het groepsvoorschrift	320
	I. Structuur en organisatie van de praktijkvoering	321
	J. Kwaliteitscontrole.	322
	K. Register van praktijken	323
§ 4.	Besluit	325
Afdeling 4. Toezicht en handhaving in de wet kwaliteitsvolle praktijkvoering		
	Steven LIERMAN	325
§ 1.	Kwaliteitscontrole door <i>peer review</i>	326
§ 2.	Register van praktijken	326
§ 3.	Federale Commissie voor toezicht op de praktijkvoering in de gezondheidszorg: bevoegdheden, samenstelling en procedure	328
	A. Samenstelling: gecentraliseerd en representatief orgaan	328
	B. Verschillen met de oude regeling: nieuw toezichtorgaan met enger takenpakket	329
	C. Verhouding tot andere wetgeving: gemiste kans voor verstrengd toezicht op de rechten van de patiënt en de onwettige uitoefening van de gezondheidszorg	331
	D. Verruimde opsporingsbevoegdheden op het terrein	332
	E. Procedure en preventieve en repressieve maatregelen	333
§ 4.	Nieuwe toezichtsregeling getoetst aan de beginselen van behoorlijk bestuur	335
	A. Wettelijke voorwaarden en vergelijking met de huidige bevoegdheden van de Provinciale Geneeskundige Commissies.	335
	B. Toepassing aan de beginselen van behoorlijk bestuur	336
§ 5.	Rechten van verdediging bij bestraffende maatregelen	338
§ 6.	<i>Non bis in idem</i> -beginsel en verhouding ten opzichte van andere controle- en sanctiemechanismen	340
§ 7.	Slotbeschouwingen.	342

Hoofdstuk IV.**Het recht op vrije keuze van beroepsbeoefenaar**

Filip DEWALLENS, Paul SCHOUKENS en Kristof VAN ASSCHE	343
Afdeling 1. De Wet Patiëntenrechten	343
Afdeling 2. De grondslagen van het recht op vrije keuze van beroepsbeoefenaar	344
§ 1. Het zelfbepalingsrecht	344
§ 2. De behandelingsovereenkomst	345
Afdeling 3. De draagwijdte van het vrije keuzerecht van de patiënt.	346
§ 1. De feitelijke beperkingen aan de vrije keuze van beroepsbeoefenaar	347
§ 2. De feitelijke beperkingen aan de vrije keuze van gezondheidszorgvoorziening.	348
§ 3. De wettelijke beperkingen aan het vrijekeuzerecht van de beroepsbeoefenaar.	352
Afdeling 4. Weigering om behandeld te worden door beroepsbeoefenaar vanwege diens geslacht, religie, seksuele voorkeur of etnische afkomst	355

Hoofdstuk V.**Het recht op gezondheidstoestandinformatie en geïnformeerde toestemming**

Thierry VANSWEEVELT en Sylvie TACK	361
Afdeling 1. Situering	361
Afdeling 2. Het recht op gezondheidstoestandinformatie	362
§ 1. Inhoud	362
A. Gezondheidstoestand: diagnose, nevenbevindingen, prognose en gedrag.	362
1. Informatie over de diagnose en waarschijnlijkheidsdiagnose	363
2. Informatie over nevenbevindingen	364
3. Informatie over de prognose.	368
4. Gezondheidsvoorlichting: informatie over wenselijk gedrag	369
B. Onderscheid met toestemmingsinformatie	370
§ 2. Betrokken actoren	370
A. De verstrekker van informatie	370
B. De ontvanger van informatie	371
1. Wils- en handelingsbekwame patiënt	371
2. De vertrouwenspersoon.	371
a. Begrip en taak	371
b. Vrije keuze van vertrouwenspersoon.	372
3. Vertegenwoordiger	373
§ 3. Vorm	374
A. Duidelijke taal	374
B. In beginsel mondelinge informatie, schriftelijk op verzoek	374
§ 4. Uitzonderingen op de informatieplicht	375
A. Het recht om niet geïnformeerd te worden over de gezondheidstoestand	375
B. Therapeutische exceptie.	377
§ 5. Bewijs	378
Afdeling 3. Het recht op geïnformeerde toestemming	379
§ 1. Het recht om toe te stemmen	379
A. Principe	379
B. Wie geeft de toestemming?	380
§ 2. De informatieplichtige.	381

A.	Principe: de uitvoerder van de medische tussenkomst	381
B.	Verskillende betrokken beroepsbeoefenaars	382
1.	Principe: ieder informeert over zijn vakgebied	382
2.	Informatie bij een consult	383
3.	Informatie bij behandeling in teamverband en bij doorverwijzing	383
§ 3.	De inhoud van de toestemmingsinformatie	386
A.	Inhoud	386
1.	Het doel, de aard, het spoedeisend karakter, de duur, de frequentie en de nazorg van de tussenkomst.	387
2.	Relevante risico's, tegenaanwijzingen en nevenwerkingen	389
a.	Relevante risico's	389
b.	Relevante tegenaanwijzingen en nevenwerkingen.	399
c.	Correcte informatie over slaag- en risicopercentages	400
d.	Informatie over de ervaring, kwalificaties en gezondheidstoestand van de zorgverlener.	401
3.	Behandelingsalternatieven	402
4.	Gevolgen bij behandelweigerings.	405
5.	Financiële gevolgen van de medische tussenkomst	406
a.	Informatieplicht van zorginstellingen.	406
b.	Juridische basis en omvang van de informatieplicht van de beroepsbeoefenaar over de financiële gevolgen van de tussenkomst.	408
c.	Informatieplicht bij elke tussenkomst.	411
d.	Heldere en begrijpelijke informatie	411
6.	De beroepsaansprakelijkheidsverzekering.	412
7.	De vergunnings- of registratiestatus	413
8.	Andere relevante gegevens	413
9.	Wettelijke bepalingen over de tussenkomst	413
a.	Algemeen	413
b.	Wettelijk geregelde informatie bij esthetische ingrepen.	414
c.	Wettelijk geregelde informatie bij anesthesie.	415
10.	Overdaad aan informatie?	416
B.	Uitzonderingen op de geïnformeerde toestemming.	416
1.	Wettelijke uitzonderingen: dwangbehandeling in het algemeen belang.	416
2.	Noodtoestand	420
3.	Afstand van het recht op geïnformeerde toestemming	421
a.	Begrip	421
b.	Geldigheidsvoorwaarden.	422
4.	De therapeutische exceptie	423
a.	Begrip	423
b.	Geoorloofdheid en voorwaarden	423
5.	De beslissingsonbekwamen.	425
§ 4.	De draagwijdte van de toestemming.	425
A.	De specificiteit van de toestemming	425
B.	Extended operations.	426
§ 5.	De vorm van de toestemmingsinformatie en van de toestemming.	429
A.	Vorm, taal en individualisering van de toestemmingsinformatie	429
B.	Vorm van de toestemming	430

1.	Uitdrukkelijk of stilzwijgend	431
a.	De aard van de medische handeling	431
b.	De mogelijke gevolgen van de medische handeling	432
c.	Het gedrag van de patiënt	432
2.	Mondeling of schriftelijk	432
a.	Mondelinge toestemming	432
b.	Schriftelijke toestemming; wettelijk vereist	433
c.	Schriftelijke toestemming op verzoek van de patiënt of de beroeps- beoefenaar	434
§ 6.	Het tijdstip van de informatie en toestemming	440
A.	Aan de behandeling voorafgaande informatie	440
B.	Overwegingstermijn	441
Afdeling 4. Bewijs en sanctionering van een schending van het recht op geïnformeerde toestemming		443
§ 1.	Strafrechtelijke aansprakelijkheidsprocedure	443
A.	Kwalificatie	443
B.	Bewijslevering	444
§ 2.	Burgerlijke aansprakelijkheidsprocedure	445
A.	Kwalificatie	445
1.	Contractuele fout	445
2.	Buitencontractuele fout	446
B.	Bewijslevering	446
1.	Bewijslast	446
2.	Bewijs van de fout	450
3.	Bewijs van de schade	453
4.	Bewijs van het causaal verband	454
a.	De theorie van de risicoverschuiving	455
b.	Het causaliteitsbewijs rust op de patiënt	455
c.	Het causaal verband tussen de fout en het verlies van een kans	460
d.	Het causaal verband tussen de informatiefout en de schade wegens onvoorbereidheid op het verwezenlijkte risico	461
Afdeling 5. Het recht op informatie over de nazorg of na een behandeling		463
§ 1.	Informatie over de uitgevoerde behandeling / het onderzoek / een medisch ongeval ...	464
A.	De erkenning van fout/aansprakelijkheid door de verzekerde (arts/ziekenhuis) ...	465
B.	De erkenning van fout/aansprakelijkheid door de verzekeraar	467
§ 2.	Informatie over toekomstige maatregelen	468
§ 3.	Patient recall	470

Hoofdstuk VI.

Rechten met betrekking tot het patiëntendossier

Thierry VANSWEEVELT en Nils BROECKX	471

Afdeling 1. De functies van en het recht op een patiëntendossier	471

§ 1.	De functies van een patiëntendossier	471
§ 2.	Het recht op en de plicht tot een patiëntendossier	472
A.	Het recht op een patiëntendossier	472
B.	Een recht op bezwaar of verwijdering van gegevens?	473

Afdeling 2. De soorten, de inhoud en de vorm van het patiëntendossier	476
§ 1. De inhoud van het patiëntendossier conform de Kwaliteitswet	476
§ 2. De inhoud van het patiëntendossier conform specifieke regelgeving	482
A. Het medisch dossier in ziekenhuisverband	482
B. Het verpleegkundig dossier in ziekenhuisverband	483
C. Het individueel administratief en verzorgingsdossier in een RVT en het gebruikersdossier/woonzorgleefplan in een woonzorgcentrum	485
D. Het gebruikersdossier in een centrum voor herstelverblijf	487
E. Het algemeen medisch dossier/globaal medisch dossier	488
F. Het farmaceutisch dossier	489
G. Het verloskundig dossier of zwangerschapsdossier	490
H. Het verpleegkundig dossier buiten ziekenhuisverband en het gebruikers- dossier thuisverpleging	490
I. Het individueel dossier / elektronisch deelbaar dossier Netwerk Gegevens- deling Zorgactoren	492
J. Het gezondheidsdossier voor bepaalde werknemers	493
K. Het dossier binnen de integrale jeugdhulp	494
L. Het multidisciplinair leerlingendossier	495
M. Het donordossier of wegnemingsrapport	496
N. Het patiëntendossier palliatieve zorg of palliatief dossier	499
O. Het individuele dossier psychiatrisch verzorgingstehuis	501
P. Het individuele dossier initiatief beschut wonen	502
§ 3. Het recht op en de plicht tot toevoeging	502
§ 4. Het recht op en de plicht tot verbetering	504
§ 5. De vorm en taal van het patiëntendossier	505
Afdeling 3. De verwerking van persoonsgegevens en het patiëntendossier in het algemeen.	507
§ 1. Toepassingsgebied GDPR	507
§ 2. Voorwaarden voor de verwerking van gezondheidsgegevens.	512
A. Algemene voorwaarden voor de verwerking van alle persoonsgegevens	512
B. Rechtmatige verwerking van gezondheidsgegevens	513
1. Principe	513
2. Verwerking voor zorgverstrekking	514
3. Verwerking voor statistische of wetenschappelijke doeleinden	514
4. Verwerking met schriftelijke toestemming of voor andere doeleinden.	516
C. Recht op informatie van de betrokkene	517
§ 3. Het eHealth-platform.	520
A. Begrip en doelstellingen	520
B. Opdrachten en bewijswaarde van doorgestuurde gegevens	522
C. Veiligheid, privacy en transparantie: metahub en hubs.	523
D. Toestemming van de patiënt: opt-in of opt-out?	525
E. Toegang tot gezondheidsgegevens: vereiste van een therapeutische relatie	526
F. Rechten van de patiënt in het raam van eHealth.	528
1. Geïnformeerde toestemming	528
2. Draagwijdte van de toestemming: uitsluiting van zorgverleners of van gegevens	528
3. Raadpleging van loggegevens	529
4. Herroeping van de toestemming	529

Afdeling 4. Het recht op toegang tot, kennis van en inzage in het patiëntendossier	530
§ 1. De patiënt en het recht op inzage in het patiëntendossier	530
A. Korte historiek en wettelijke grondslag.	530
B. Rechtstreeks inzagerecht door de patiënt	531
1. Grondslag.	531
2. Verhouding met andersluidende wetgeving.	533
C. Volledig inzagerecht door de patiënt.	534
1. Principe.	534
2. Meldingsdocumenten, auditverslagen en andere: deel van het patiënten-	
dossier?	535
3. Inzage door de patiënt in wie het patiëntendossier heeft geconsulteerd	536
D. Frequentie, wachttermijn en kostprijs.	541
§ 2. Wie heeft recht op inzage?	542
A. De patiënt, zijn vertrouwenspersoon en zijn vertegenwoordiger	542
B. De behandelende beroepsbeoefenaar, medeberoepsbeoefenaars en andere	
personeelsleden	543
1. De behandelende beroepsbeoefenaar	543
2. Medeberoepsbeoefenaars	543
3. Andere personeelsleden, waaronder ombudspersonen, hoofdarts,	
diensthoofd en CRA.	544
§ 3. Kostprijs	547
§ 4. Uitzonderingen op het (rechtstreekse) inzagerecht	548
A. Inzage via een vertegenwoordiger	548
1. Inzage en de minderjarige patiënt	548
2. Inzage en de beschermde patiënt	552
3. Inzage en de wilsongeschikte meerderjarige patiënt	552
4. Uitzondering op het inzagerecht van de vertegenwoordiger.	556
B. Inzage via een vertrouwenspersoon	557
1. Principes.	557
2. Vrije keuze van vertrouwenspersoon	557
C. Persoonlijke notities.	559
D. Gegevens over derden	561
E. De therapeutische exceptie	563
F. Geheim karakter van het strafrechtelijk onderzoek.	564
G. Inzage na het overlijden van de patiënt.	565
1. De eerste voorwaarde: verzoek door beperkt aantal nabestaanden	565
2. De tweede voorwaarde: een inzagerecht via een beroepsbeoefenaar	566
3. De derde voorwaarde: een voldoende gemotiveerd en gespecificeerd	
verzoek	568
4. De vierde voorwaarde: geen uitdrukkelijk verzet tegen inzage van de	
patiënt.	570
§ 5. Toegang tot de gezondheidsgegevens voor beroepsbeoefenaars in het raam van	
de Kwaliteitswet	571
A. Toepassingsgebied van het specifieke toegangsregime.	571
B. Eerste voorwaarde: de voorafgaande geïnformeerde toestemming van de	
patiënt.	575
1. Principe.	575

2.	Onderscheid met <i>informed consent</i> voor medische behandeling	575
3.	Draagwijdte: all-in-toestemming.	576
4.	Uitsluiting van bepaalde gezondheidszorgbeoefenaars	577
5.	Vorm van de toestemming	578
C.	Tweede voorwaarde: de therapeutische relatie tussen gezondheidszorg- beoefenaar en patiënt.	580
1.	Principe en definitie	580
2.	Bewijs	582
3.	Noodzakelijke, maar onvoldoende voorwaarde	582
D.	Derde voorwaarde: de toegangsfinaliteit bestaat uit gezondheidszorg- verstrekking.	582
1.	Finaliteit: commerciële doeleinden	583
2.	Finaliteit: wetenschappelijk onderzoek.	583
3.	Finaliteit: audit door hoofddarts.	584
E.	Vierde voorwaarde: de toegang is noodzakelijk voor de continuïteit en de kwaliteit van de gezondheidszorgverstrekking.	584
F.	Vijfde voorwaarde: de toegang is beperkt tot dienstige en pertinente gegevens voor de gezondheidszorgverstrekking	585
G.	Uitzondering: spoedgeval	585
	Afdeling 5. Het recht op een afschrift van het patiëntendossier	586
§ 1.	De patiënt en het recht op een afschrift van het patiëntendossier	586
A.	Principe en juridische grondslag	586
1.	Het EVRM en de GDPR.	587
2.	De Wet Patiëntenrechten.	587
B.	Ruim toepassingsgebied: ook controle-, arbeids- en verzekeringsgeneeskunde	588
C.	De aanspreekpersoon.	590
1.	De individuele beroepsbeoefenaar	590
2.	Het team of het gedeelde patiëntendossier	590
3.	De klinisch bioloog.	591
D.	Kostprijs	592
E.	Uitzonderingen op het recht op een (rechtstreeks) afschrift	594
1.	Afschrift via een vertegenwoordiger	594
2.	Afschrift via een vertrouwenspersoon	594
3.	Persoonlijke notities.	595
4.	Gegevens van derden	596
5.	De therapeutische exceptie	596
6.	Druk vanwege bepaalde derden	596
7.	Geheim karakter van het strafrechtelijk onderzoek	597
8.	Gedetineerde	597
9.	Afschrift na overlijden van patiënt?	598
§ 2.	De opvolgende (en vervangende) beroepsbeoefenaar en het afschrift van het patiëntendossier	599
A.	Principe	599
B.	Kostprijs.	601
§ 3.	De verzekeraar en het afschrift van een patiëntendossier	602
A.	De beroepsaansprakelijkheidsverzekering.	602
B.	Andere verzekeringen	604

1.	Principe: geen recht op een patiëntendossier	604
2.	Uitzonderingen op de regel: de Wet Patiëntenrechten, een deskundigen- onderzoek en artikel 877 Ger.W.	605
§ 4.	De rechter / de gerechtsdeskundige / specifieke overheidsorganen en het (afschrift van een) patiëntendossier.	608
A.	De burgerlijke rechter.	608
B.	De strafrechter: de inbeslagname en doorzoeking van het patiëntendossier	612
1.	Belangenafweging en algemene principes	612
2.	De beroepsbeoefenaar is verdachte	613
3.	De beroepsbeoefenaar is geen verdachte.	613
4.	De gebruikelijke, maar niet steeds wettelijk verplichte aanwezigheid van een onderzoeksrechter en een lid van de beroepsorde	615
C.	De tuchtrechter	617
D.	De Dienst voor geneeskundige controle binnen het RIZIV	617
E.	De federale euthanasiecommissie	619
F.	Het Fonds Medische Ongevallen	620
Afdeling 6.	De bewaring van het patiëntendossier.	622
§ 1.	Eigendomsrecht over of bewaargeving van het patiëntendossier?	622
§ 2.	De veilige bewaring, de verantwoordelijke over en de bewaartermijn van het patiëntendossier	624
A.	De veilige bewaring	624
B.	De bewaartermijn van het patiëntendossier (en de bewaringsverantwoor- delijken)	625
1.	Algemene bewaartermijnen van patiëntendossiers volgens de Kwaliteitswet	625
2.	Overzicht van bewaartermijnen volgens de specifieke regelgeving per soort patiëntendossier	627
3.	Verantwoordelijke en bewaartermijnen voor protocollen, (deskundigen) verslagen, voorschriften en tracés	630
4.	Bewaartermijnen en verjaringstermijnen: een coherent geheel	632
§ 3.	De vernietiging van het patiëntendossier na de bewaartermijn	633
§ 4.	Het lot van het patiëntendossier na overlijden van de patiënt.	634
§ 5.	Het lot van het patiëntendossier bij overdracht/stopzetting van de praktijk zowel binnen als buiten ziekenhuisverband	634
§ 6.	Juridische gevolgen van de afwezigheid van (stukken uit) het patiëntendossier.	635
A.	Bewijskracht van een patiëntendossier	635
B.	Verantwoordelijke voor het patiëntendossier en gevolgen bij verlies of onvolledig patiëntendossier.	636
C.	Het bewijs van de schade en het causaal verband bij onvolledig patiëntendossier	638

Hoofdstuk VII.

Privacy, persoonsgegevens en beroepsgeheim

Thierry VANSWEEVELT en Nils BROECKX	641

Afdeling 1. Afbakening, belang en juridische grondslagen	641

§ 1. Privacy en persoonsgegevens	641
A. Begripsomschrijving en afbakening	641
B. Belang	643

C.	Gelaagde juridische grondslag en doel van privacybescherming	643
D.	Verschilpunten tussen privacy en persoonsgegevens	644
§ 2.	Het beroepsgeheim	645
A.	Begripsomschrijving en afbakening	645
B.	Belang van het beroepsgeheim, openbare-orde-karakter en functionele i.p.v. absolute interpretatie	646
C.	Juridische grondslag	650
D.	Vergelijking beroepsgeheim met privacy en persoonsgegevens	651
E.	Vergelijking strafrechtelijk en tuchtrechtelijk beroepsgeheim	653
F.	Beoordeling van (de schending van) het beroepsgeheim	656
Afdeling 2.	Recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer en op respect voor de intimiteit van de patiënt (art. 10 Wet Patiëntenrechten)	657
§ 1.	Recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer	657
A.	Algemeen	657
B.	Beeld- en geluidsopnames van patiënt en arts	657
§ 2.	Recht op respect voor de intimiteit van de patiënt	661
Afdeling 3.	Het beroepsgeheim van zorgverleners (art. 458 Sw.)	663
§ 1.	De constitutieve bestanddelen van het misdrijf schending van het beroepsgeheim	663
A.	Een bekendmaking aan een derde	664
1.	Bekendmaking	664
2.	Aan een derde	664
a.	In principe: iedereen behalve de patiënt	664
b.	Wilsonbekwamen en vertegenwoordigers en vertrouwenspersonen	665
c.	Partner en familieleden, vrienden en kennissen	666
d.	Erfgenamen	668
B.	Een toevertrouwd geheim	669
1.	Het begrip geheim en de draagwijdte van het geheim	669
a.	Een geheim: toevertrouwd of vastgesteld	669
b.	Persoonsgegevens, gezondheidsgegevens, positieve en negatieve feiten over de patiënt	671
c.	Informatie over derden	674
d.	Niet-medische en administratieve informatie	674
e.	Reeds gekende en openbare informatie	676
2.	Het begrip beroepsgeheim: een geheim in verband met het beroep	678
a.	Een geheim dat in verband staat met de beroepsactiviteit	678
b.	Beroepsgeheim en deelname van beroepsbeoefenaar aan misdrijf	680
3.	De bron van het geheim	680
4.	Het tijdstip van de kennisname	681
5.	Een voortdurende garantie op vertrouwelijkheid: ook na de dood	681
6.	De vorm van de geheime informatie	684
a.	Het patiëntendossier	684
b.	Het medisch attest	685
C.	De geheimgerechtigde is geïdentificeerd of is identificeerbaar	687
D.	Het morele bestanddeel: de bekendmaking is opzettelijk gepleegd	690
E.	De persoon die is gehouden tot het beroepsgeheim	691
1.	Algemeen: de vertrouwensfunctie	691
2.	Geen beroepsgeheim voor de patiënt, zijn vertegenwoordiger en vertrouwenspersoon: gevolgen	694

3.	De arts, de tandarts, de apotheker, de vroedvrouw, de associatie en de verzorgingsinstelling	696
4.	De ziekenhuisdirectie, met inbegrip van de hoofdarts	699
5.	De gevangenisarts	700
6.	De preventieadviseur-arbeidsarts	701
7.	De controlearts in opdracht van de werkgever	702
8.	Verpleegkundigen, kinesitherapeuten, paramedici, zorgkundigen en logistieke assistenten	702
9.	Psychologen	703
10.	Beroepsbeoefenaars niet-conventionele praktijken	704
11.	De student zorgverlener	704
12.	De ombudspersoon	705
13.	De leden van het ethisch comité	705
14.	De levensbeschouwelijke medewerkers in een verzorgingsinstelling	707
15.	De tolk	707
16.	De 112-centra	708
17.	Het administratief en technisch personeel van het ziekenhuis of van een zorgverlener	709
18.	De leden van de Orde der artsen / het tuchtdossier	710
19.	Personeelsleden van het OCMW	711
20.	Hulpverleners en personeelsleden in de welzijnszorg	712
21.	Ziekenfonds/administratieve gezondheidsdiensten, sociale zekerheid en (beslissingen van) de adviserend artsen	715
22.	De artsen-inspecteurs van het RIZIV	719
23.	Het Fonds Medische Ongevallen	719
§ 2.	De discretieplicht	720
A.	Algemene principes	720
B.	Enkele toepassingen	722
1.	De zorgverlener-gerechtsdeskundige	722
2.	De verzekeraar, de raadsarts en de privédetective handelend in opdracht van de verzekeraar	724
3.	De ziekenhuisjurist	726
4.	Vrijwilligers	727
5.	Het poets- en keukenpersoneel van het ziekenhuis	728
6.	De mantelzorger	728
7.	De partner en de familieleden van de zorgverlener	729
§ 3.	Gronden die de schending van het beroepsgeheim uitsluiten	729
A.	Algemeen	729
1.	Geen schending mits wettelijke verplichting of toelating	729
2.	De GDPR als algemene uitzondering	731
B.	De toestemming van de geheimgerechtigde	732
C.	Specifieke uitzonderingsgronden	736
1.	De noden van gezondheidszorg en sociale diensten, therapeutische relatie en gedeeld/gezamenlijk beroepsgeheim	736
a.	Draagwijdte	736
b.	Het gedeelde beroepsgeheim	740

c.	Wettelijke, jurisprudentiële en deontologische verankeringen van het gedeelde beroepsgeheim	744
d.	Het gezamenlijk beroepsgeheim	746
2.	Het verstrekken van informatie aan het RIZIV	747
3.	Het overmaken van informatie over een mogelijk medisch ongeval aan het Fonds voor Medische Ongevallen	748
4.	Het overmaken van het registratiedocument aan de Euthanasiecommissie ...	750
5.	Medische informatie voor het sluiten en uitvoeren van de verzekeringsovereenkomst	750
6.	De aangifte van besmettelijke en andere ziekten	756
7.	De kennisgeving van de geboorte	758
8.	Aangifte van een overlijden	759
9.	De hulpverleningsplicht (art. 422 <i>bis</i> Sw.)	760
10.	De getuigenis in rechte	762
a.	Algemeen	762
b.	Niet-discretionair zwijgrecht	764
c.	Rechterlijk bevel tot overlegging van stukken	767
11.	De getuigenis voor een parlementaire onderzoekscommissie	768
12.	De verdediging in rechte	769
13.	Aangifte van een misdrijf waarvan de patiënt het slachtoffer is (de 'patiënt-slachtofferregel')	772
14.	De zorgverlener als getuige van een aanslag	776
15.	De noodtoestand	778
a.	Grondslag en voorwaarden	778
b.	Zowel van toepassing bij de patiënt-slachtoffer als bij de patiënt-dader ...	783
16.	Misdrijven gepleegd ten aanzien van een minderjarige of kwetsbare persoon	784
a.	Historiek, juridische grondslag en doel	784
b.	Cumulatieve voorwaarden spreekrecht geheimhouder	786
c.	Opnieuw de hulpverleningsverplichting (art. 422 <i>bis</i> Sw.)	792
d.	Medewerkers van de zorgverleners	793
e.	Vergelijking tussen artikel 458 <i>BIS</i> Sw. en de noodtoestand – Kritiek ...	793
17.	Casusoverleg	796
a.	Begrip en doel	796
b.	Voorwaarden	797
c.	Rechtvaardigingsgrond, spreekrecht en beroepsgeheim	799
d.	Kritiek	800
18.	Het bekendmaken aan de tuchtoverheden	800
19.	Het deskundigenonderzoek	803
20.	De gedwongen opname van een geesteszieke en de bewindvoering over een te beschermen persoon	804
21.	Bekendmakingen na alcoholtest en DNA-onderzoek	806
22.	De beoordeling van de arbeidsongeschiktheid en van arbeidsongevallen ...	807
23.	Informatie aan de pers	809
24.	Wetenschappelijk onderzoek en publicaties	811
§ 4.	Het beroepsgeheim en onderzoeksmaatregelen	814
A.	Algemeen	814

B. Onderzoeksmatregelen	815
1. De huiszoeking en inbeslagname.	815
a. Algemene krachtlijnen	815
b. De zorgverlener wordt verdacht van een misdrijf	819
c. De patiënt wordt verdacht van een misdrijf	820
d. De patiënt is slachtoffer van een misdrijf	822
2. De heimelijke zoeking van privécommunicatie en van niet-openbare informaticasystemen	822
3. Fiscale controle	823
C. Onregelmatige onderzoekshandelingen	824

Hoofdstuk VIII.

Klachtrecht en ombudsfunctie

Sylvie TACK	827
Afdeling 1. Inleiding	827
Afdeling 2. Organisatie van het klachtrecht op drie niveaus	829
§ 1. Op ziekenhuisniveau	829
§ 2. Op het niveau van de geestelijke gezondheidszorg	830
§ 3. Op federaal niveau	832
Afdeling 3. Wie kan klacht neerleggen?	833
§ 1. De wettelijke regeling.	834
A. De meerderjarige wilsbekwame patiënt	834
B. De patiënt is minderjarig.	834
C. De patiënt is meerderjarig doch feitelijk onbekwaam	835
§ 2. Onderscheid vertegenwoordiger – vertrouwenspersoon	836
Afdeling 4. Welke klachten kunnen ingediend worden?	837
Afdeling 5. De opdracht van de ombudspersoon	838
Afdeling 6. Het statuut van de ombudspersoon	841
Afdeling 7. Toegang tot het patiëntendossier	842
Afdeling 8. Het beroepsgeheim van de ombudsfunctionaris	844
§ 1. Rechtsgrond	844
§ 2. Substantieel karakter van het beroepsgeheim	844
§ 3. Inhoud en draagwijdte van het beroepsgeheim	844
Afdeling 9. Overmaken van ombudsgegevens aan derden	845
§ 1. Door de ombudspersoon	845
§ 2. Door de partijen	847
Afdeling 10. Het gebruik van het ombudsdossier in rechte?	848
§ 1. Rechtsgronden	848
A. Het vertrouwelijkheidsbeginsel in artikel 1728 Ger.W.	848
B. Principiële onbeslagbaarheid van door het beroepsgeheim gedekte gegevens.	849
C. Getuigenis in rechte	850
D. Zwijgrecht?	850
§ 2. Rechtsgevolgen	850

Hoofdstuk IX.**Rechten met betrekking tot de medische expertise**

Sylvie TACK.....	853
Afdeling 1. Inleiding.....	853
Afdeling 2. Het eenzijdig deskundigenonderzoek.....	854
§ 1. Situering.....	854
§ 2. Wettelijk kader.....	855
§ 3. Verloop.....	855
§ 4. Kritische beschouwingen.....	856
Afdeling 3. De minnelijke medische expertise (MME).....	857
§ 1. Situering.....	857
§ 2. Wettelijk kader.....	858
§ 3. Verloop.....	859
A. Opstellen van een MME-overeenkomst.....	859
1. Minimale inhoud.....	859
a. Keuze van de deskundige(n).....	859
b. Deskundigenopdracht.....	860
c. Modaliteiten van het deskundigenonderzoek.....	860
d. Gevolgen van het expertiseverslag.....	860
B. Uitvoering van de MME-overeenkomst.....	863
§ 4. Kritische beschouwingen.....	863
Afdeling 4. Het deskundigenonderzoek in burgerlijke zaken.....	864
§ 1. Situering.....	864
§ 2. Wettelijk kader.....	865
A. Relevante bepalingen.....	865
B. Wetswijziging van 2007.....	865
1. Subsidiariteitsbeginsel.....	865
a. “Begin van bewijs van aansprakelijkheid”-vereiste.....	865
b. Het verslag van een raadgevend arts.....	866
c. Geen medewerking van een procespartij.....	867
2. Actieve rol van de rechter.....	868
3. Consignatie van de kosten en het ereloon.....	868
C. Wetswijziging van 2009.....	868
§ 3. Verloop.....	869
A. Aanstellingsvonnis.....	869
B. De keuze van de deskundige en het nationaal register.....	872
C. Wraking en vervanging.....	873
1. Wraking.....	873
2. Vervanging.....	875
D. Installatievergadering.....	877
E. Aanvang van de werkzaamheden.....	877
F. Meedelen van de stukken.....	878
G. De expertisезitting.....	878
H. Het lichamelijk onderzoek.....	881
I. Het voorverslag.....	881
J. Opmerkingen bij het voorverslag.....	881

K.	Het eindverslag	882
L.	Kosten van het deskundigenonderzoek	883
1.	Voorschot	883
2.	De staat van kosten en ereloon	884
3.	Definitieve toewijzing	885
§ 4.	Kritische beschouwingen	885
Afdeling 5.	Het deskundigenonderzoek in strafzaken	886
§ 1.	Situering	886
§ 2.	Wettelijk kader	887
§ 3.	Verloop	888
A.	De aanstelling van de gerechtsdeskundige	888
1.	Wie kan een deskundigenonderzoek gelasten?	888
a.	Tijdens het vooronderzoek	888
b.	Bij de regeling der rechtspleging	891
c.	Bij de beoordeling ten gronde	892
2.	Welke deskundige kan worden aangesteld?	893
3.	Waaruit bestaat de deskundigenopdracht?	893
B.	De uitvoering van de deskundigenopdracht	894
C.	De tegensprekelijkheid van de expertise	894
1.	Tijdens het vooronderzoek	894
2.	Tijdens het onderzoek ten gronde	896
D.	Kosten van het deskundigenonderzoek	897
1.	Borgsom	897
2.	De staat van kosten en ereloon	898
3.	Definitieve toewijzing	900
Afdeling 6.	Kritische bedenkingen	900
Afdeling 7.	Het deskundigenonderzoek bij het Fonds voor de Medische Ongevallen	901
DEEL III.		
DE HANDELINGS- EN WILSONBEKWAMEN		
		903
Hoofdstuk I.		
Minderjarigen		
Christophe LEMMENS		905
Afdeling 1.	De niet-ontvoogde minderjarige	905
§ 1.	Het burgerrechtelijk statuut	905
A.	Het ouderlijk gezag	905
B.	De titularissen van het ouderlijk gezag	907
C.	De minderjarigheid als groeiproces	908
§ 2.	De ontwikkeling van minderjarigen volgens de Wet Patiëntenrechten	909
A.	De verschillende fasen	909
B.	Het belang van wilsbekwaamheid	911
1.	De verantwoordelijkheid van de arts	911
2.	De beoordelingselementen	914
a.	Het belang van de leeftijd	914
b.	Het belang van ziekte-ervaring	916
c.	Een taakspecifiek karakter	916

	d. Eerder een totaalbeeld	917
	e. Een vermoeden van wilsbekwaamheid?	918
§ 3.	De rechten van de minderjarige patiënt	919
	A. Algemeen	919
	B. Het recht op een kwaliteitsvolle dienstverlening	921
	C. Het recht op vrije keuze van een beroepsbeoefenaar	923
	D. Het recht op informatie over de gezondheidstoestand	924
	1. De minderjarige is wilsonbekwaam	924
	a. De principes	924
	b. De keuze van een vertrouwenspersoon	926
	c. Het recht op niet-weten	927
	d. De therapeutische exceptie	928
	e. De hiv-positieve moeder en de rechten van de vader	929
	2. De tussenfase	930
	a. De principes	930
	b. De keuze van een vertrouwenspersoon	932
	c. Het recht op niet-weten	932
	d. De therapeutische exceptie	933
	3. De minderjarige is wilsbekwaam	934
	a. De principes	934
	b. De keuze van een vertrouwenspersoon	934
	c. Het recht op niet-weten en de therapeutische exceptie	935
	E. Het recht op geïnformeerde toestemming	936
	1. De minderjarige is wilsonbekwaam	936
	a. De principes	936
	b. Het belang van het kind	936
	c. De ouders als beslissingnemers	938
	d. Het belang van het kind volgens de Wet Patiëntenrechten	946
	e. Andere uitzonderingen op de ouderlijke toestemming	955
	2. De tussenfase	959
	a. Een gezamenlijke beslissing als ideaal	959
	b. Enkel de minderjarige stemt toe	960
	c. Enkel de ouders stemmen toe	961
	3. De minderjarige is wilsbekwaam	962
	a. Vóór de Wet Patiëntenrechten	962
	b. Na de Wet Patiëntenrechten	964
	4. De financiële aspecten	968
	a. De minderjarige is wilsonbekwaam	968
	b. De tussenfase	974
	c. De minderjarige is wilsbekwaam	975
	F. Het recht tot voorafgaande wilsverklaringen	981
	1. De negatieve wilsverklaring	981
	2. De positieve wilsverklaring	982
	3. Het aanduiden van een vertegenwoordiger	984
	G. Het recht om als vertegenwoordiger op te treden	985
	1. Een optreden als persoonlijk gemachtigde	985
	2. Een optreden als informele vertegenwoordiger	986
	H. Het recht op inzage en afschrift van het patiëntendossier	987

1.	De minderjarige is wilsonbekwaam	987
a.	Een recht van beide ouders	987
b.	De bescherming van de minderjarige	988
c.	Het recht op inzage en afschrift na overlijden	989
2.	De tussenfase	990
3.	De minderjarige is wilsbekwaam	991
I.	Het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer en intimiteit	991
1.	Het beroepsgeheim	991
2.	Het recht op intimiteit	995
J.	Het klachtrecht	996
1.	Een beroep op de ombudsfunctie	996
2.	Een vordering voor de rechtbank	997
K.	Het recht op een adequate pijnbestrijding	1000
Afdeling 2. De ontvoogde minderjarige		1001
§ 1.	Het burgerrechtelijk statuut	1001
§ 2.	De uitoefening van de patiëntenrechten	1002

Hoofdstuk II.

Meerderjarige onbekwamen

Christophe LEMMENS	1005	
Afdeling 1. De handelingsonbekwamen		1005
§ 1.	Oud recht: verschillende onbekwaamheidsstatuten	1005
A.	De verlengd minderjarigheid en de gerechtelijke onbekwaamverklaring	1006
B.	Het voorlopig bewind en de toevoeging van een gerechtelijk raadsman	1007
§ 2.	Eenvormige beschermingsregeling	1008
A.	Algemeen	1008
B.	De omstandige geneeskundige verklaring	1013
1.	Toepassingsgebied	1013
2.	Actuele gegevens	1014
3.	Arts-opsteller	1014
4.	Inhoudelijke vereisten	1016
5.	Onderzoek en/of consultatie patiëntendossier	1019
6.	Afwezigheid van of een problematische geneeskundige verklaring	1022
C.	De implicaties voor de uitoefening van de patiëntenrechten	1024
1.	De patiënt is wilsbekwaam	1024
2.	De patiënt is wilsonbekwaam	1026
Afdeling 2. De wilsonbekwamen		1033
§ 1.	De keuze voor een vertegenwoordigingsmodel	1033
A.	De keuze voor een naaste als vertegenwoordiger	1033
B.	Een louter theoretische vertegenwoordigingsbevoegdheid?	1037
§ 2.	Het onderscheid met de vertrouwenspersoon	1039
A.	De aanstelling	1040
B.	Het ogenblik van optreden	1047
C.	De bevoegdheid	1048
D.	De vertrouwenspersoon door de wetten heen	1050
§ 3.	Stappenplan	1053

§ 4.	Het ogenblik van optreden van de vertegenwoordiger – de beoordeling van wils(on)bekwaamheid	1053
	A. Het onderscheid met de handelingsbekwaamheid	1053
	B. Het belang van wilsbekwaamheid	1054
	C. Een categoriale tegenover een functionele standaard.	1056
	D. De beoordelaar en de waarborgen	1058
	E. Een besluitvormingsproces met verschillende schakels.	1062
§ 5.	De aanstelling van de vertegenwoordiger.	1065
	A. De cascaderегeling	1065
	B. De samenwonende echtgenoot of partner	1067
	C. Een meerderjarig kind	1069
	D. Een ouder	1070
	E. Een meerderjarige broer of zus.	1070
	F. De betrokken beroepsbeoefenaar.	1070
	1. Er is geen vertegenwoordiger	1070
	2. Het bestaan van een conflict over de persoon van de vertegenwoordiger	1072
	3. Het bestaan van een conflict over de uitoefening van een patiëntenrecht	1073
	G. Een beperkende lijst	1074
§ 6.	De bevoegdheid van de vertegenwoordiger	1076
	A. Een doelgebonden vertegenwoordigingsbevoegdheid	1076
	B. Een hiërarchie onder de beslissingsstandaarden.	1078
	1. De standaard van de uitdrukkelijke wil	1079
	2. De standaard van de vermoedelijke wil	1080
	3. De standaard van het belang van de patiënt.	1080
	C. De vertegenwoordiger onder toezicht van de arts.	1081
	1. Een plicht van de arts.	1082
	2. Het belang van de concrete omstandigheden	1082
	3. Het belang van het statuut van de vertegenwoordiger	1084
	4. Het belang van een schriftelijke wilsverklaring.	1086
	5. Een gekwalificeerd nadeel	1087
	6. De vertegenwoordiger gewantrouwd.	1088

Hoofdstuk III.

De dwangopneming van geesteszieken

	Christophe LEMMENS	1093
	Afdeling 1. Inleiding	1093
	Afdeling 2. De materiële voorwaarden voor een dwangopneming.	1098
§ 1.	Een geestesziekte.	1099
§ 2.	Een gevaar	1102
	A. Een gevaar voor de geesteszieke.	1102
	B. Een gevaar voor derden	1106
	C. Een gevaar voor goederen	1108
	D. Een recht op geheimhouding?	1108
§ 3.	Een causaal verband tussen de geestesziekte en het gevaar.	1109
§ 4.	Geen andere geschikte behandelingsmogelijkheid.	1111
§ 5.	Het omstandig geneeskundig verslag	1115

A.	De vaststelling van de noodzaak van een dwangopneming	1115
B.	De kenmerken van het verslag	1115
C.	De opsteller van het verslag	1118
1.	In beginsel om het even welke arts	1118
2.	De verantwoordelijkheid van de arts	1119
3.	De wettelijke onverenigbaarheden	1120
4.	De behandelende arts gewantrouwd	1123
5.	Het beoordelingsogenblik van de onverenigbaarheid	1126
D.	Het verslag als hoeksteen van de procedure	1128
E.	De toepassing van de Wet Patiëntenrechten	1129
1.	Principes	1129
2.	Een problematische toepassing	1130
Afdeling 3. De beschermingsmaatregelen		1134
§ 1.	De behandeling in een ziekenhuis	1136
A.	De opneming ter observatie	1136
1.	De gewone procedure	1136
a.	De aanwijzing van de psychiatrische dienst	1136
b.	De duur	1139
c.	De bewaking, het onderzoek en de behandeling	1140
d.	De faciliteiten	1141
2.	De spoedprocedure	1143
a.	De procureur des Konings	1143
b.	De rol van de arts	1144
3.	Het einde van de observatie	1149
B.	Het verdere verblijf	1151
1.	Algemeen	1151
2.	De nazorg	1153
3.	De overbrenging naar een andere dienst	1159
4.	Het einde van het verdere verblijf	1159
§ 2.	De verpleging in een gezin	1161
A.	Het toepassingsgebied	1161
B.	Het gezin	1163
C.	De bewaking en behandeling	1166
D.	De duur en het einde	1167
Afdeling 4. Geesteszieken onder drang en dwang		1169
§ 1.	Drang	1169
§ 2.	Dwang	1170
A.	Dwangmaatregelen	1170
1.	Algemeen	1170
2.	Een ontoereikend wettelijk kader	1171
B.	Dwangbehandeling	1175
1.	Algemeen	1175
2.	Een ontoereikend wettelijk kader	1175
C.	De Wet Patiëntenrechten	1178
1.	Algemeen	1178
2.	Het recht op informatie	1179
3.	Het recht op inzage en afschrift van het patiëntendossier	1180

4.	Het recht op geïnformeerde toestemming	1181
a.	Een wilsbekwame geesteszieke	1182
b.	Een wilsonbekwame geesteszieke	1184
Afdeling 5.	Het toezicht op de naleving van de wet	1187

DEEL IV.

HET MENSELIJK LICHAAM EN HET LICHAAMSMATERIAAL	1191

Hoofdstuk I.

Klinische proeven en experimenten

An VIJVERMAN en Annelies MARIEN	1193

Afdeling 1. Wettelijk kader	1193

§ 1.	Afbakening van toepassingsgebied	1193
A.	Belang van het onderscheid	1193
B.	Definitie klinische proef	1194
C.	Definitie experiment	1195
§ 2.	Klinische proeven met geneesmiddelen	1196
A.	Europa	1196
1.	Verordening betreffende klinische proeven met geneesmiddelen	1196
2.	Inwerkingtreding en toepassing	1197
3.	Rechtstreekse werking	1198
B.	België	1198
§ 3.	Wet experimenten	1199
A.	Europa	1199
B.	België	1200

Afdeling 2. Klinische proeven	1201

§ 1.	Toepassingsgebied	1201
§ 2.	Definities	1203
A.	Opdrachtgever	1203
B.	(Hoofd)onderzoeker	1207
C.	Proefpersoon	1208
D.	Een geneesmiddel voor onderzoek en een auxiliair geneesmiddel	1209
E.	Protocol	1209
F.	FAGG	1210
G.	Ethische commissie	1210
H.	College	1211
§ 3.	Toelatingsprocedure	1213
A.	Europa	1213
1.	Toelatingsprocedure voor een klinische proef	1213
a.	Voorafgaande toelating	1213
b.	Indiening van de aanvraag	1213
c.	Validatie van de aanvraag	1214
d.	Beoordeling	1214
e.	Besluit over klinische proef	1216
2.	Toelatingsprocedure voor een substantiële wijziging	1218
3.	Latere toevoeging van een betrokken lidstaat	1219

4.	Personen die de aanvraag beoordelen	1219
B.	België	1221
1.	Toelatingsprocedure voor een klinische proef	1221
a.	Validatie van de aanvraag	1221
b.	Beoordeling en consolidatie	1222
c.	Besluit betreffende de klinische proef	1226
2.	Toelatingsprocedure voor een substantiële wijziging van een klinische proef	1226
a.	Validatie	1227
b.	Beoordeling en consolidatie	1227
c.	Besluit betreffende de toelating van een substantiële wijziging	1228
3.	Latere toevoeging van een klinische proef	1228
a.	Beoordeling en consolidatie	1228
b.	Besluit betreffende de aanvraag tot latere toevoeging	1229
4.	Willig beroep	1229
§ 4.	Geïnfomeerde toestemming	1231
A.	Algemeen	1231
B.	Bijzondere regimes	1232
1.	Clusterproeven	1232
2.	Wilsonbekwame proefpersonen	1233
3.	Minderjarigen	1234
4.	Zwangere en borstvoeding gevende vrouwen	1235
5.	Noodsituaties	1236
§ 5.	Veiligheidsrapportage	1237
A.	Elektronische databank voor veiligheidsrapportage	1237
B.	Melding van ongewenste voorvallen en ernstige ongewenste voorvallen	1237
C.	Melding van vermoedelijke onverwachte ernstige bijwerkingen	1238
D.	Jaarlijkse rapportage	1239
§ 6.	Aansprakelijkheid en verzekering	1240
A.	Verordening Klinische Proeven	1240
1.	Aansprakelijkheid	1240
2.	Schadevergoeding	1242
B.	Wet Klinische Proeven	1243
1.	Foutloze aansprakelijkheid	1243
2.	Verzekering	1244
3.	Rechtspraak	1245
a.	Rechtbank van eerste aanleg te Gent van 11 oktober 2004	1245
b.	Rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen van 20 december 2002	1247
c.	Rechtbank van eerste aanleg te Antwerpen van 17 juni 2009	1248
d.	Rechtbank van eerste aanleg te Gent van 30 januari 2017	1249
e.	Rechtbank van eerste aanleg te Brussel van 14 juni 2021	1250
Afdeling 3.	Experimenten	1251
§ 1.	Toepassingsgebied	1251
A.	Experimenten met inbegrip van proeven	1251
1.	Proeven	1251
2.	Experimenten	1253
a.	Definitie	1253

	b. Onderzoek met medische hulpmiddelen	1255
	c. Monocentrische versus multicentrische experimenten	1259
	3. Prospectief onderzoek	1260
	B. Op de menselijke persoon	1261
	C. Goede klinische praktijken	1261
	1. Bindende werking	1261
	2. Inspectie	1262
	D. Niet-commercieel experiment	1263
	1. Algemeen	1263
	2. Definitie	1263
	3. Uitzonderingsregime versus normaal regime	1265
§ 2.	Actoren betrokken bij een experiment	1267
	A. Deelnemer	1267
	1. Definitie	1267
	2. Bescherming van de deelnemer	1267
	a. Algemene bescherming	1267
	b. Geïnformeerde toestemming	1269
	3. Beperking van deelname	1273
	B. Opdrachtgever	1274
	1. Definitie	1274
	a. Quid?	1274
	b. Eén of meerdere opdrachtgevers?	1274
	2. Verantwoordelijkheden van de opdrachtgever	1275
	C. Onderzoeker	1277
	1. Definitie	1277
	2. Verantwoordelijkheden van de onderzoeker	1278
§ 3.	Het ethisch comité en de minister van Volksgezondheid	1278
	A. Ethisch comité	1279
	1. Definitie en erkenning	1279
	2. Rol van het ethisch comité	1281
	3. Aanduiding van het bevoegde ethisch comité	1282
	B. Toelating van het experiment door de minister van Volksgezondheid	1284
§ 4.	Aansprakelijkheid voor experimenten	1285
	A. Artikel 29, § 1 Wet Experimenten Menselijke Persoon	1285
	B. Het principe van de foutloze aansprakelijkheid	1285
	C. Centrale aansprakelijkheid van de opdrachtgever	1287
	D. Verbod op exoneratiebedingen	1288
§ 5.	Verzekering van experimenten	1288
	A. Verplichte aansprakelijkheidsverzekering voor de opdrachtgever	1289
	B. Rechtstreekse vordering lastens de verzekeraar	1289
	C. Uitsluitingen of beperkingen in de verzekeringspolis	1290
§ 6.	Strafbepalingen	1291

Hoofdstuk II.**Organtransplantatie**

Nils BROECKX	1293
Inleiding	1293
Afdeling 1. Toepassingsgebied	1294
§ 1. Organen	1294
§ 2. Handelingen	1297
A. Kernhandelingen	1297
1. Wegnemen en doneren	1297
2. Transplanteren	1298
B. Ondersteunende handelingen	1300
§ 3. Transplantatieoogmerk	1301
Afdeling 2. Algemene regels	1303
§ 1. Handhaving	1303
§ 2. Kwaliteit en veiligheid	1304
A. Algemeen	1304
1. Principe	1304
2. Organisatie	1305
B. Wegnemen en transplanteren	1308
C. Karakterisering, evaluatie en donorselectie	1310
1. Karakterisering	1310
2. Evaluatie en selectie	1312
D. Vervoer en preservatie	1313
E. Notificatie en traceerbaarheid	1314
1. Notificatiesysteem	1314
2. Traceerbaarheidssysteem	1315
F. Altruïsme	1316
1. Commercialiteitsverbod	1316
2. Anonimiteitsverplichting	1319
Afdeling 3. Orgaanwegname bij levenden	1321
§ 1. Algemene waarborgen voor levende donoren	1321
A. Pluridisciplinair overleg	1321
B. Controleplicht van de wegnemende arts	1322
C. Registratie en opvolging	1323
§ 2. Meerderjarige donoren	1323
A. Toestemming van de donor	1324
1. Toestemmingsvoorwaarden	1324
a. Vrije en bewuste toestemming door de donor zelf	1324
b. Geïnformeerde toestemming	1326
c. Schriftelijke toestemming	1328
2. Herroeping van de toestemming	1328
B. Evenredigheid	1329
1. Algemene voorwaarde	1329
2. Bijzondere voorwaarden	1330
§ 3. Minderjarige donoren	1333
A. Evenredigheid bij een minderjarige donor	1333
B. Toestemming door een minderjarige donor	1335

Afdeling 4. Organawegneming bij overledenen	1336
§ 1. Het overlijden	1336
A. Vaststelling van het overlijden	1336
B. Bijzondere overlijdensgevallen	1338
§ 2. De toestemming van de donor	1338
A. Stilzwijgen	1338
1. Vermoeden van toestemming.	1338
2. Toepassingsgebied van het vermoeden van toestemming	1342
B. Verzet	1344
1. Geregistreerd verzet	1345
a. Personen die het verzet of de herroeping ervan kunnen registreren	1345
b. Wijze waarop het verzet of de herroeping ervan moet worden geregistreerd.	1347
2. Niet geregistreerd verzet	1349
3. Automatische annulering bij meerderjarigheid	1351
C. Uitdrukkelijke toestemming.	1352
Afdeling 5. Toewijzing van organen	1354
§ 1. De Europese uitwisselingsorganisatie.	1354
§ 2. Toewijzingsregels	1355
A. Wachtlijsten	1355
B. Verdelingscriteria	1357
C. Ontvangerkeuze	1359

Hoofdstuk III.

Lichaamsmateriaal voor geneeskundige toepassingen op de mens

Sarah PANIS	1361
Afdeling 1. Inleiding	1361
Afdeling 2. Toepassingsgebied Wet Menselijk Lichaamsmateriaal.	1363
§ 1. Materieel toepassingsgebied	1363
A. Lichaamsmateriaal	1363
1. Definitie	1363
2. Cellen, weefsels, gameten, embryo's, foetussen, organen e.a.	1364
3. Substanties onttrokken aan het lichaamsmateriaal	1365
4. Bewerkt lichaamsmateriaal	1365
5. Stamcellen	1367
6. Uitzonderingen	1367
B. Handelingen	1368
C. Bestemming.	1369
§ 2. Territoriaal toepassingsgebied	1370
Afdeling 3. Veiligheid en kwaliteit van wegneming tot toepassing.	1371
§ 1. De wegneming in het ziekenhuis	1372
§ 2. Na de wegneming: de instellingen nemen het over van het ziekenhuis	1373
A. Raakvlakken	1374
1. Gunstig advies en erkenning.	1374
2. Verzekeringsplicht	1375
3. Traceerbaarheid.	1377

4.	Verrichtingen door derden	1378
5.	Beheerder van menselijk lichaamsmateriaal	1378
6.	Ernstige en ongewenste bijwerkingen en voorvallen	1379
B.	Verschillen	1380
1.	Bank voor menselijk lichaamsmateriaal	1380
2.	Intermediaire structuur voor menselijk lichaamsmateriaal	1382
3.	Productie-instelling	1383
4.	Overdracht binnen de EU en import – export	1384
§ 3.	De toepassing in het ziekenhuis	1384
Afdeling 4.	De toestemmingsvereiste	1385
§ 1.	Toestemming van de levende donor	1385
A.	Principe	1385
B.	Wegneming weinig risicovol	1387
C.	Wegneming risicovol	1388
D.	Orgaantransplantatiewet	1388
§ 2.	Overleden donor	1390
§ 3.	Uitzonderingen	1392
§ 4.	Toestemming voor secundair gebruik	1393
§ 5.	Betekenisvolle informatie over de gezondheid van de donor: recht op (niet) weten en therapeutische exceptie	1396
Afdeling 5.	Uitgesteld allogene en autoloog gebruik	1396
Afdeling 6.	Non-commercialiteit	1400
§ 1.	Reclameverbod	1400
§ 2.	Verbod op winstoogmerk	1401

Hoofdstuk IV.

Menselijk lichaamsmateriaal voor wetenschappelijk onderzoek

Nick VAN GELDER	1403	
Afdeling 1.	Wet Menselijk Lichaamsmateriaal	1404
§ 1.	Inleidend – Toepassingsgebied en wegneme buiten het ziekenhuis	1405
§ 2.	Ethisch comité	1407
A.	Rol van het ethisch comité uitgebreid	1408
B.	Welke ethische comités?	1411
C.	Geschrapte uitzondering – Onderzoek in vitro of in dierenexperimentele modellen	1413
§ 3.	Biobank	1414
A.	Uitbating en aanmeldingsplicht	1416
B.	Beheerder	1417
C.	Traceerbaar en niet-traceerbaar materiaal	1418
D.	Schriftelijke overeenkomst	1420
§ 4.	Uitdrukkelijke toestemming – Basisprincipe	1420
A.	Principe	1420
B.	Modaliteiten	1421
C.	Uitzondering – Onmogelijkheid of uitzonderlijke ongeëigendheid – Secundair gebruik	1423
§ 5.	Vermoeden van toestemming – <i>Post mortem</i>	1424

A.	Nieuwe bron.....	1424
B.	Vereisten.....	1425
1.	Toepassingsvoorwaarden.....	1425
2.	Geen weigering.....	1427
a.	Geregistreerde weigering.....	1427
b.	Vormvrije weigering/wilsverklaring.....	1429
C.	Kritiek.....	1430
§ 6.	Vermoeden van toestemming – Residuaire materiaal.....	1433
A.	Definitie van residuaire materiaal.....	1434
B.	Toepassingsvoorwaarden.....	1435
C.	<i>De facto</i> : blanket consent.....	1437
D.	Uitsluiting.....	1438
§ 7.	Geen toestemming en “light” regime – Getransformeerd materiaal en (toekomstig recht) geartificialiseerd of geëxtraheerd materiaal.....	1438
Afdeling 2.	Embryowet en Wet Medisch Begeleide Voortplanting.....	1439
Afdeling 3.	“Vrij” Lichaamsmateriaal – Niet langer vrij voor wetenschappelijk onderzoek....	1440
DEEL V.		
HET EINDIGEND LEVEN.....		
1443		
Hoofdstuk I.		
Levensbeëindiging zonder verzoek		
	Evelien DELBEKE.....	1445
Afdeling 1.	Juridische kwalificatie.....	1445
§ 1.	Mogelijke aansprakelijkheidsgronden.....	1446
§ 2.	Mogelijke rechtvaardigings- of schulditsluitingsgrond of verzachtende omstandigheden.....	1447
Afdeling 2.	Levensbeëindiging zonder verzoek versus therapiebeperking.....	1450
§ 1.	Juridische gelijkheid.....	1450
A.	Opzet.....	1450
B.	Het materiële element.....	1451
C.	Resultaat.....	1452
D.	Het causaal verband.....	1452
§ 2.	Recapitulatie van de voorwaarden.....	1453
A.	Voorwaarden m.b.t. de patiënt.....	1453
1.	Overleving is afhankelijk van een levensverlengende behandeling.....	1453
2.	Alternatief is therapiebeperking.....	1453
3.	Geen uitdrukkelijk of impliciet verzet tegen levensbeëindiging.....	1453
B.	Voorwaarden m.b.t. de levensverlengende behandeling die (anders) wordt gestaakt.....	1454
1.	De levensverlengende behandeling wordt gestaakt.....	1454
2.	Het staken leidt zeker tot het overlijden van de patiënt.....	1454

Hoofdstuk II.**Euthanasie**

Evelien DELBEKE	1455
Afdeling 1. De legalisering van euthanasie: verenigbaarheid met de grondrechten en strafrechtelijke omkadering	1456
§ 1. Verenigbaarheid van de Euthanasiewet met de grondrechten	1456
A. Gelijkheidsbeginsel	1456
B. Het EVRM	1457
§ 2. Strafrechtelijke omkadering	1460
Afdeling 2. Actueel euthanasieverzoek	1463
§ 1. Materiële voorwaarden	1463
A. Handelings- en wilsbekwame meerderjarige of ontvoogde minderjarige of een oordeelsbekwame minderjarige	1463
B. Gezondheidstoestand van de patiënt	1466
1. Ernstige en ongeneeslijke, door ongeval of ziekte veroorzaakte aandoening	1467
2. Aanhoudend en ondraaglijk, niet te lenigen fysiek (of psychisch) lijden	1469
a. Aanhoudend en ondraaglijk lijden	1469
b. Fysiek (of psychisch) lijden	1470
c. Niet te lenigen lijden	1472
C. Het verzoek van de patiënt	1473
1. Schriftelijk verzoek	1473
2. Vrijwillig, overwogen, herhaald en duurzaam verzoek	1473
§ 2. Procedurele voorwaarden	1476
A. Procedurele voorwaarden voor alle euthanasieverzoeken	1476
1. Informeren van de patiënt en voeren van een dialoog	1476
2. Raadplegen van een andere arts	1479
a. Hoedanigheid van de arts-consulent	1479
b. Taak van de arts-consulent	1481
c. De vergoeding van de arts-consulent voor het verlenen van een advies	1482
3. Bespreking met het verplegend team	1483
4. (Eventueel) gesprek met naasten en derden	1484
5. (Eventuele) bijkomende voorwaarden van de arts	1484
6. Bijkomende voorwaarden voor minderjarige patiënten	1485
B. Bijkomende voorwaarden voor niet-terminale meerderjarige of ontvoogde patiënten	1486
1. Tweede consult	1487
2. Wachtermijn van minimum één maand	1488
Afdeling 3. Euthanasieverklaring	1488
Afdeling 4. Uitvoering van euthanasie	1489
§ 1. Gezondheidsrechtelijke kwalificatie van euthanasie en de gewetensvrijheidsclausule	1489
A. Gezondheidsrechtelijke kwalificatie van euthanasie	1489
B. Gewetensvrijheidsclausule	1491
1. De arts	1492
a. Patiënt tijdig inlichten over de weigering	1493
b. Motiveringsplicht	1494

c.	Het bezorgen van contactgegevens van een gespecialiseerd centrum of vereniging	1495
d.	Plicht tot doorgeven van het patiëntendossier	1496
2.	Geen andere persoon	1497
C.	Levensindeklinieken	1499
§ 2.	De uitvoering van euthanasie	1500
A.	Rol van de apotheker	1500
B.	Uitvoering door arts en bevoegdheidsverdeling met verpleegkundigen	1501
Afdeling 5.	Verplichting tot aangifte van euthanasie	1503
§ 1.	Federale Controle- en Evaluatiecommissie	1503
§ 2.	Procedure	1505
A.	Het registratieformulier	1506
1.	Nominatief deel	1506
2.	Anoniem deel	1507
B.	Procedure	1507
Afdeling 6.	Verzekerings- en sociaalrechtelijke gevolgen van euthanasie	1510
§ 1.	Euthanasie en verzekeringsovereenkomsten: de levensverzekering	1510
§ 2.	Sociaalrechtelijke gevolgen van euthanasie: het ontslag of de afzetting	1511
Hoofdstuk III.		
Hulp bij zelfdoding		
	Evelien DELBEKE	1515
Afdeling 1.	Juridische kwalificatie	1515
§ 1.	Mogelijke aansprakelijkheidsgronden	1515
A.	Geen strafbare deelneming aan zelfmoord	1515
B.	Hulp bij zelfdoding is niet strafbaar	1516
C.	Onopzettelijke doodslag door onvoorzichtigheid	1517
D.	Inbreuk op de wetgeving over psychotrope stoffen of verdovende middelen en op de Wet Uitoefening Gezondheidszorgberoepen	1517
E.	Schuldig hulpverzuim	1518
1.	Meerderheidsstandpunt rechtsleer	1518
2.	Kritische toetsing	1519
a.	Onthouding	1519
b.	Groot gevaar	1520
c.	Geen (medische) hulpplicht bij (wilsbekwame) weigering van hulp ...	1521
F.	Hulp bij zelfdoding behoeft een afzonderlijke strafbaarstelling	1524
§ 2.	Mogelijke juridische grondslag	1524
A.	Hulp bij zelfdoding versus euthanasie	1524
B.	De Euthanasiewet als mogelijke juridische grondslag	1525
Afdeling 2.	De beperking van de geoorloofdheid van levensbeëindigende hulp tot het medische model	1527
§ 1.	Enkel een arts als verstrekker van de dodelijke middelen	1527
A.	Geen dodelijke middelen zonder tussenkomst van een arts	1528
B.	Tussenkomst van de arts niet beperkt tot het voorschrijven van de dodelijke middelen	1528
§ 2.	De vereiste van een medische aandoening	1529

Afdeling 3. Levensbeëindigende hulp en psychiatrische patiënten	1531
§ 1. Levensbeëindigende hulp ook voor (uitsluitend) psychisch lijden	1531
§ 2. Aanhoudend en ondraaglijk lijden als gevolg van een ongeneeslijke psychiatrische aandoening	1534
A. Geen redelijk behandelingsperspectief	1534
B. Aanhoudend en ondraaglijk lijden	1535
§ 3. Vrijwillig en overwogen verzoek	1535
Afdeling 4. Levensbeëindigende hulp en levensmoeheid of ‘voltooid leven’	1537
§ 1. Is er ruimte voor levensbeëindigende hulp wegens levensmoeheid in het medische model?	1538
A. Verschillende standpunten	1538
B. Medische levensmoeheid	1539
1. Geheel van ouderdomskwalen als ernstige medische aandoening	1539
2. Een polyopathie die ondraaglijk lijden veroorzaakt	1541
C. Niet-medische levensmoeheid of ‘voltooid leven’	1541
§ 2. Rol van de arts	1542
Hoofdstuk IV.	
Pijnbestrijding met mogelijk levensverkortend effect en continue diepe sedatie	
Evelien DELBEKE	1545
Afdeling 1. Juridische kwalificatie	1546
§ 1. Doctrines van het dubbele effect	1547
§ 2. Afwezigheid van een (zeker) causaal verband	1547
§ 3. Noodtoestand	1548
§ 4. Wettelijk voorschrift	1549
Afdeling 2. Voorwaarden voor geoorloofde pijnbestrijding en continue diepe sedatie	1551
§ 1. Indicatie	1551
§ 2. Proportionaliteit	1552
§ 3. Geïnformeerde toestemming	1553
§ 4. Procedurele voorwaarden	1554
A. Overleg met ander zorgpersoneel en met de familie	1555
B. Zorgvuldige dossiervoering	1555
Afdeling 3. Continue diepe sedatie zonder vochttoediening	1556
Hoofdstuk V.	
Palliatieve zorg	
Evelien DELBEKE	1559
Afdeling 1. Voorwaarden	1559
§ 1. Een levensbedreigende aandoening: zowel terminale als niet-terminale patiënten	1559
§ 2. Geheel van (multidisciplinaire) zorgverlening	1562
Afdeling 2. Palliatieve zorg als medische handeling en het recht op toestemming en informatie	1563

Hoofdstuk VI.**Staken of niet instellen van een medische behandeling**

Evelien DELBEKE	1565
Afdeling 1. Therapiebeperking en DNR.....	1565
Afdeling 2. Juridische kwalificatie	1566
Afdeling 3. Toestemmingsweigerings van de wilsbekwame patiënt.....	1570
§ 1. Actuele toestemmingsweigerings	1571
A. Een wilsbekwame weigerings.....	1571
B. Uitdrukkelijke, vrijwillige en overwogen weigerings.....	1571
C. Continuïteit van de overige zorgen	1572
§ 2. De voorafgaande negatieve wilsverklaring	1573
Afdeling 4. Therapiebeperking en de wilsonbekwame patiënt	1573
§ 1. Wijze van vertegenwoordiging.....	1573
A. Cascadesysteem van vertegenwoordigingsstandaarden	1573
B. Standaard van het belang van de patiënt	1574
C. Verzet van een wilsonbekwame patiënt	1575
§ 2. Conflictsituaties	1576
A. Conflict tussen vertegenwoordiger en arts.....	1576
B. Conflict tussen de vertegenwoordigers onderling of met andere familieleden en naasten.....	1577
Afdeling 5. Weigerings van de arts om te behandelen wegens medische zinloosheid.....	1578
§ 1. Wanneer is een behandeling medisch zinloos?.....	1578
A. Fysiologische zinloosheid	1578
B. Kwantitatieve zinloosheid.....	1578
C. Economische zinloosheid	1579
D. Kwalitatieve zinloosheid	1579
§ 2. Wie beslist over medische zinloosheid?	1580
A. Wilsbekwame patiënt.....	1580
B. Wilsonbekwame patiënt	1581
§ 3. Vrijheid en aansprakelijkheid.....	1583
A. Gewetensvrijheid van de arts	1584
B. Contractuele vrijheid.....	1585

Hoofdstuk VII.**Voorafgaande wilsverklaringen**

Christophe LEMMENS	1587
Afdeling 1. Inleiding.....	1587
Afdeling 2. Het begrippenkader en enkele algemene beschouwingen	1590
§ 1. Een voorafgaande wilsverklaring	1590
§ 2. Een negatieve tegenover een positieve voorafgaande wilsverklaring	1595
§ 3. Een voorafgaande wilsverklaring bij leven tegenover een voorafgaande wilsverklaring na overlijden	1595
§ 4. Een actuele tegenover een voorafgaande wilsverklaring	1595
§ 5. Het levenstestament – de zorgvolmacht	1597
§ 6. Een vertegenwoordiger tegenover een vertrouwenspersoon.....	1601
§ 7. De vertegenwoordiger en de wilsverklaring.....	1602

Afdeling 3. De voorafgaande negatieve wilsverklaring	1604
§ 1. De fase van het opstellen	1604
A. De declarant	1604
B. De suppleantopsteller	1610
C. De (facultatieve) tussenkomst van getuigen	1611
D. Een welomschreven tussenkomst	1611
§ 2. De tussenfase	1613
§ 3. De fase van uitvoering	1616
A. Het toepassingsgebied	1616
B. Een bindende wilsverklaring	1617
C. Een spoedgeval	1620
D. Een gegronde reden tot afwijking	1621
Afdeling 4. De voorafgaande positieve wilsverklaring	1624
§ 1. De fase van het opstellen	1624
§ 2. De tussenfase	1626
§ 3. De fase van uitvoering	1627
Afdeling 5. De voorafgaande euthanasieverklaring	1630
§ 1. De fase van het opstellen	1631
A. De declarant	1631
B. De suppleantopsteller	1638
C. De verplichte tussenkomst van twee getuigen	1639
D. De facultatieve tussenkomst van een vertrouwenspersoon	1642
§ 2. De tussenfase	1643
A. Geldigheidsduur	1643
B. De wijziging of intrekking	1651
C. De kenbaarheid	1652
§ 3. De fase van uitvoering	1655
A. Een niet-bindend en niet-afdwingbaar verzoek	1655
B. Het toepassingsgebied	1657
C. De procedurele voorwaarden	1660
D. De taak van de vertrouwenspersoon	1661
E. Het registratiedocument	1662
Afdeling 6. De voorafgaande machtiging van een vertegenwoordiger	1663
§ 1. De fase van het opstellen	1663
A. Een bijzonder schriftelijk mandaat	1663
B. Een versterking van de autonomie van de declarant	1665
C. Een vrije keuze	1667
§ 2. De tussenfase	1669
A. De intrekking	1669
B. De kenbaarheid	1670
§ 3. De fase van uitvoering	1671
A. Een bindende wilsverklaring	1671
B. De herroeping door de persoonlijk gemachtigde	1672

Hoofdstuk VIII.**De vaststelling en de publiciteit van het overlijden**

Christophe LEMMENS en Cindy CORNELIS	1675
Afdeling 1. Inleiding	1675
Afdeling 2. De vaststelling van het overlijden	1676
§ 1. Algemene beschouwingen	1676
§ 2. De traditionele kijk op de dood: het cardiorespiratoir criterium	1679
§ 3. De moderne kijk op de dood: het hersendoodcriterium	1680
A. De genese	1680
B. Het criterium van naderbij bekeken	1682
C. Het criterium van de hersenstamdood	1684
D. Het vaststellen van de (hersens)dood	1684
1. Door wie?	1684
2. De diagnostische fasen	1686
3. Het tijdstip van overlijden	1688
4. Orgaantransplantatie	1689
§ 4. Het hersendoodcriterium onder vuur	1692
A. Het criterium voldoet niet aan de definitie	1692
B. Het bestaan van verwarring	1693
C. Achterhaalde redenen	1694
§ 5. Mogelijke oplossingen	1695
A. Het behoud van het hersendoodcriterium	1695
B. Het cardiorespiratoir criterium	1695
C. De neocorticale dood	1700
D. Een persoonlijke invulling van de dood	1701
E. De dood als proces	1702
§ 6. De wetgever moet tussenkomen	1702
Afdeling 3. De publiciteit van het overlijden	1704
§ 1. De ambtenaar van de burgerlijke stand en de akte van overlijden	1704
§ 2. De wisselwerking met de arts	1705
A. Theorie en praktijk	1705
B. Een overlijden in een ziekenhuis of een ziekenwagen	1707
§ 3. De arts en het overlijdensattest	1707
§ 4. Het belang van het overlijdensattest	1710
A. Een bezwaar tegen begrafenis of crematie	1710
B. Het bijzondere geval van de crematie	1713
C. Een overlijden na een medische beslissing aan het levenseinde	1714
D. De geboorte van een levenloos kind	1716

Hoofdstuk IX.**Het juridisch statuut van het lijk**

Thierry VANSWEEVELT	1723
Inleiding	1723
Afdeling 1. De wettelijke bescherming van het lijk	1723
§ 1. Inleiding en begripsomschrijving	1723
§ 2. Grafschennis (art. 453 Sw.)	1724

§ 3.	Het verbergen of wegmaken van een lijk	1727
§ 4.	Bescherming via persoonlijkheidsrechten en specifieke wetgeving	1728
	A. Persoonlijkheidsrechten van het lijk of van de familie?	1728
	1. Persoonlijkheidsrechten van het lijk?	1728
	2. Persoonlijkheidsrechten via vererving?	1730
	3. Collectief-familiaal persoonlijkheidsrecht op respect voor nagedachte- nis van overledene: bescherming van het privéleven	1730
	B. Kort overzicht persoonlijkheidsrechten en specifieke wetgeving: onschend- baarheid en eerbied nagedachtenis lijk	1732
	1. Bescherming van de integriteit van het lijk	1732
	2. Bescherming van het recht op afbeelding <i>post mortem</i>	1733
	3. Bescherming van het recht op de stem <i>post mortem</i>	1735
	4. Bescherming van de eer en de goede naam of reputatie <i>post mortem</i>	1736
	5. De bewaring van en inzage in het patiëntendossier <i>post mortem</i>	1736
	6. De eerbiediging van het beroepsgeheim <i>post mortem</i>	1737
	7. Organen en menselijk lichaamsmateriaal <i>post mortem</i>	1739
	8. Duurtijd van de bescherming	1740
	Afdeling 2. De juridische kwalificatie van het lijk	1741
§ 1.	Het lijk: een persoon, een zaak of een <i>res sacra</i> ?	1741
§ 2.	Het lijk en de lijkbestanddelen: een zaak in of buiten de handel?	1743
	A. Voorwerp van contracten: algemeen	1743
	B. Voorwerp van eigendom	1744
§ 3.	Handeling op het lijk: medische handelingen?	1746
§ 4.	Handelingen op het lijk: Autopsies	1747
	A. Autopsies: medische handelingen	1747
	B. Begripsomschrijving en belang	1747
	C. De gerechtelijke autopsie	1748
	1. De politionele autopsie en andere onderzoeksdaden aan het lichaam.	1748
	2. De gerechtelijke autopsie	1750
	D. De wetenschappelijke autopsie	1754
	1. Belang van de wetenschappelijke autopsie	1754
	2. Algemeen: toestemming van overledene of nabestaanden	1755
	3. Autopsie bij kinderen jonger dan 18 maanden na een medisch onverklaard overlijden	1757
	4. De uitvoering van de autopsie	1759
	Afdeling 3. Het beslissingsrecht bij leven over het lijk en de lijkbezorging	1760
§ 1.	Grondslag beslissingsrecht	1760
§ 2.	Draagwijdte van het beslissingsrecht	1761
	A. Afstand van lijkbestanddelen: voor transplantatie, onderzoek, kunst	1761
	1. Het verwerken van de as na crematie in een kunstobject, zoals een ring, een halsketting, armband, of in een eigen tatoeage enz.	1761
	2. Het na overlijden laten verwijderen van een tatoeage en die laten inkaderen	1762
	3. Het afstaan van huid om te gebruiken als boekomslag	1762
	B. Afstand van het lijk aan de wetenschap	1763
	1. Afstand van het lijk aan een universiteit	1763
	2. Mogelijke doeleinden van de afstand van het lijk	1764

3.	Essentiële voorwaarde: de geïnformeerde toestemming van wie afstand doet	1765
4.	Praktische regeling	1766
C.	Keuze van de lijkbezorging	1767
1.	Krachtlijnen regelgeving lijkbezorging: een sterk geregementeerde keuzevrijheid	1767
a.	Krachtlijnen vorm lijkbezorging	1767
b.	Lijkbezorging: wie beslist en wie betaalt?	1769
c.	Levenloos kind	1772
2.	Het lot van implantaten	1773
3.	Begraving, grafrecht en grafconcessie	1775
4.	Crematie	1777
5.	Niet geregelde en tot nu toe verboden lijkbezorging: alkalische hydrolyse en humaan composteren	1779
6.	Conserveringstechnieken van het lijk	1780
a.	Thanatopraxie en balseming	1780
b.	Cryonisme	1781
c.	Plastinatie	1783
Afdeling 4.	Rechten en plichten van nabestaanden bij lijkbezorging	1785
§ 1.	Inleiding en juridische grondslag van het recht op organisatie van de uitvaart	1785
§ 2.	Het recht om ingelicht te worden over het overlijden en om het lijk te groeten	1785
§ 3.	Het recht op organisatie van de uitvaart en bijwonen van de uitvaart	1787
§ 4.	Rechten t.a.v. de uitvaartonderneming	1790
§ 5.	Plichten na de lijkbezorging: onderhoud van het graf	1792
<i>Trefwoordenregister</i>		1795

FUNCTIEBESCHRIJVINGEN

EDITORS EN AUTEURS

Thierry Vansweevelt (°1961) is gewoon hoogleraar aan de UAntwerpen. Hij doceert er “Aansprakelijkheidsrecht en risicoverzekeringen” en “Gezondheidsrecht”. Zijn proefschrift “De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de arts en het ziekenhuis” werd bekroond met de prestigieuze Fernand Collin-Prijs 1992 en hij ontving voor zijn gehele oeuvre de Prijs Onderzoeksraad UAntwerpen. Van 2003 tot 2006 was hij decaan van de rechtsfaculteit van de UAntwerpen. Hij is, samen met Britt Weyts, auteur van het *Handboek Buitencontractueel Aansprakelijkheidsrecht* en editor van de *Handboeken Verbintenissenrecht en Verzekeringsrecht*. Hij is initiatiefnemer en voorzitter van de Antwerp Health Law and Ethics Chair (Ahlec) en hoofdredacteur van het *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht/Revue de droit de la santé*. Hij is de eerste jurist die werd benoemd tot lid van de Koninklijke Academie voor Geneeskunde. Hij is tevens bestuurder in de Board of Governors van de World Association for Medical Law. Hij is als advocaat-partner verbonden aan het advocatenkantoor Dewallens & partners.

Filip Dewallens (°1964) is hoofddocent aan de UAntwerpen en bijzonder gasthoogleraar aan de KU Leuven. Hij is houder van de Bank J. Van Breda & C° *research grant* en van de Zorgenet-Icuro *research grant* binnen de Antwerp Health Law and Ethics Chair (Ahlec). Hij is redactielid van het *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht/Revue de droit de la santé* en co-editor van de Reeks Gezondheidsrecht (Intersentia). Op internationaal niveau werkte Filip als opdrachthouder van het IMF, de Wereldbank en de Raad van Europa. Als advocaat en managing partner van het advocatenkantoor Dewallens & partners is hij voornamelijk actief in het ziekenhuisrecht en het bestuurlijk gezondheidsrecht. Zo begeleidde hij het fusieproces van meer dan dertig ziekenhuizen en adviseert hij ziekenhuisbesturen en artsenorganisaties. Tussen 2004 en 2009 was hij zelf bestuurder van ZiekenhuisNetwerk Antwerpen (ZNA) en tussen 2014 en 2018 was hij lid van de raad van bestuur van de KU Leuven. Filip is sinds 1996 onafgebroken voorzitter van de Vlaamse Vereniging voor Gezondheidsrecht.

AUTEURS

Nils Broeckx (°1987) studeerde rechten aan de UAntwerpen. In 2016 promoveerde hij aan de UAntwerpen tot doctor in de rechten op een proefschrift met als titel “Orgaantransplantatie. Een juridische analyse”, dat werd bekroond met de tweejaarlijkse wetenschappelijke prijs voor het gezondheidsrecht André Prims. Van 2016 tot 2021 was hij werkzaam als advocaat in het advocatenkantoor Dewallens & partners. Sinds 2021 is hij actief als legal consultant bij Ask Q, waar hij zich voornamelijk toespitst op gegevensbescherming (GDPR). Nils doceert eveneens de colleges gegevensbescherming in het Postgraduaat Gezondheidsrecht en Gezondheidsethiek aan de UAntwerpen. Ten slotte is Nils ook lid van het ethisch comité van AZ Klina te Brasschaat.

Cindy Cornelis (°1991) studeerde in 2016 af als master in de rechten aan de UAntwerpen. Daarna was zij als doctoraal onderzoeker verbonden aan de rechtsfaculteit van de UAntwerpen. In 2019 ontving Cindy tijdens het World Congress on Medical Law and Bioethics in Tokio (Japan) de Young Scientist Award voor outstanding platform speaker. In 2021 verwierf Cindy de graad van doctor in de rechten met het proefschrift *Genetische gegevens en verzekeringen*. Dit boek werd bekroond met de André Prims-prijs 2020-2021. Cindy is sinds 2021 verbonden aan de UAntwerpen als vrijwillig medewerker. Sinds 2021 maakt ze als advocaat deel uit van het advocatenkantoor Dewallens & partners (balie Leuven). Ze legt zich toe op het gezondheidsrecht in de ruime zin en publiceert regelmatig over uiteenlopende onderwerpen in het gezondheidsrecht.

Evelien Delbeke (°1983) studeerde rechten aan UGent en promoveerde in 2011 aan de Universiteit Antwerpen als doctor in de rechten met het proefschrift *Juridische aspecten van zorgverlening aan het levenseinde*. Dit boek werd bekroond met de André Prims-Prijs 2010-2011. Zij is verbonden aan de UAntwerpen als gastprofessor-coördinator van de Antwerp Health Law and Ethics Chair (Ahlec) en is tevens academisch coördinator in het Postgraduaat Gezondheidsrecht en Gezondheidsethiek. Evelien Delbeke is sinds 2012 actief als advocaat in het gezondheidsrecht en tevens erkend bemiddelaar in burgerlijke en handelszaken en erkend collaboratief advocaat. Zij is redactielid van het *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht*, lid van het College Klinische Proeven en lid van de ethische en deontologische commissie van de Vlaamse Vereniging voor Logopedisten. Zij geeft trainingen bij Mediv (Mediation Instituut Vlaanderen) en DPI (Data Protection Institute) en spreekt en publiceert regelmatig over diverse topics binnen het gezondheidsrecht.

Naoual El Yattouti (°1998) studeerde rechten aan de UAntwerpen. Haar meesterproef werd bekroond met de Eerste Laureaat Prijs Tijdschrift voor Gezondheidsrecht. Als onderzoekster aan de UAntwerpen bereidt ze momenteel een doctoraat voor onder de Antwerp Health Law and Ethics Chair (Ahlec), met als onderwerp multiculturalisme in de gezondheidszorg.

Tom Goffin (° 1983) studeerde rechten aan de KU Leuven en doctorde in 2012 op het proefschrift “De professionele autonomie van de arts. De rechtspositie van de arts in de arts-patiëntrelatie”. Tom is docent Gezondheidsrecht aan de Universiteit Gent waar hij deel uitmaakt van het onderzoeksplatform Metamedica, dat onderzoek verricht naar de technologische evoluties binnen de gezondheidszorg. Hij is ondervoorzitter van het expertisecentrum Quality and Safety Ghent, dat zich richt op de kwaliteit en veiligheid in de eerstelijnszorg en transmurale zorg. Tom is voorzitter van de Federale Commissie Rechten van de Patiënt, lid van het Belgisch Raadgevend Comité voor Bio-ethiek en expert gezondheidsrecht van de Hoge Gezondheidsraad.

Tom is co-auteur van de Codex Gezondheidsrecht, lid van de redactieraad van het Tijdschrift voor Gezondheidsrecht, co-editor van de International Encyclopaedia on Medical Law en managing editor van the European Journal of Health Law. Voor dit tijdschrift is hij samen met Jos Dute verantwoordelijk voor een vaste rubriek over de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens m.b.t. de gezondheidszorg in het *European Journal of Health Law*.

Erna Guldix (°1955) studeerde rechten en criminologie aan de VUB. Ze behaalde er de R. Marcq-prijs. Na haar studies bleef ze als assistent verbonden aan de VUB bij de professoren G. Baeteman en A. Vastersavendts. In 1986 doctorde ze op een proefschrift over persoonlijkheidsrechten. Nadien doceerde Erna als hoogleraar aan de VUB de opleidingsonderdelen “Gezondheidsrecht”, “Personenrecht”, “Internationaal Privaatrecht” en “Vraagstukken van internationaal procesrecht”. Dit zijn ook de domeinen waarin ze wetenschappelijk actief is. In oktober 2020 ging Erna met emeritaat. Naast haar academische carrière was ze ook meerdere jaren actief als advocaat bij de balie te Brussel en als plaatsvervangend vrederechter te Vilvoorde.

Christophe Lemmens (°1984) studeerde in 2007 af als master in de rechten aan de UAntwerpen. Daarna was hij als onderzoeker verbonden aan de rechtsfaculteit van de UAntwerpen en aan de faculteit rechten en criminologie van de VUB. In 2008 werd Christophe tijdens het World Congress on Medical Law in Beijing (China) uitgeroepen tot eerste laureaat van het Young Researchers Forum. In 2011 kreeg hij als enige laureaat in de humane wetenschappen een aanmoedigingsbeurs voor jonge vorsers aangeboden door de Onderzoeksraad van de UAntwerpen. Hij promoveerde op een proefschrift met als titel *Voorafgaande wilsverklaringen met betrekking tot het levenseinde*, waarvoor hij in 2014 de André Prims-Prijs voor het Gezondheidsrecht ontving. Sinds 2013 maakt hij als advocaat deel uit van het advocatenkantoor Dewallens & partners en sinds 2020 is hij er partner. Hij legt zich toe op het gezondheidsrecht in ruime zin, publiceert zeer regelmatig en is een veelgevraagd spreker.

Steven Lierman (°1975) is hoogleraar bestuursrecht en gezondheidsrecht aan de KU Leuven en deeltijds hoofddocent internationaal en Europees gezondheidsrecht aan de UAntwerpen. Hij is ondervoorzitter van het beheerscomité van het Fonds voor de Medische Ongevallen, lid van de ethische commissie zorg van UZ Leuven/KU Leuven en van het Raadgevend Comité voor Bio-ethiek. Daarnaast is hij lid van de board of directors van de European Association of Health Law. Van 2003 tot 2012 was hij referendaris bij het Hof van Cassatie. Voor de handeseditie van zijn proefschrift over *voorzorg, preventie en aansprakelijkheid*, dat hij verdedigde aan de UAntwerpen, werd hij in 2006 bekroond met zowel de wetenschappelijke prijs voor het gezondheidsrecht André Prims als met de Fernand Collin-prijs. Hij schreef in 2010 samen met Prof. Dr. Walter Van Gerven het *Algemeen deel, veertig jaar later* in de reeks *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*.

Annelies Marien (°1994) behaalde in 2019 haar diploma van master in de rechten aan de UAntwerpen. Daarna werkte zij op de diplomatieke afdeling van het Belgisch Consulaat-Generaal in New York. Sinds 2020 is Annelies verbonden aan het kantoor Dewallens & partners en aan de balie van Leuven. Annelies is breed georiënteerd in het gezondheidsrecht, maar ze is voornamelijk actief in het domein van de medische experimenten en aansprakelijkheid.

Lina Oplinus behaalde haar masterdiploma in de rechten in 2017 na studies aan KULAK en KU Leuven. Tussen 2017 en 2021 was ze verbonden aan het Leuven Instituut voor Gezondheidszorgbeleid als doctoraatsstudente. In 2021 verdedigde Lina haar proefschrift met als titel *“Juridische analyse van het Belgische regelgevende kader met betrekking tot medische hulp bij de voortplanting. Het embryonale stadium, diagnostiek van de kinderziekten en implantatie van een volwassen kader”*. Op 1 oktober 2021 is ze gestart als gerechtelijk stagiair. Ondertussen is Lina nog verboden aan het Leuven Center for Public Law als praktijkassistente waar ze bachelorseminaries en masterthesissen in het gezondheidsrecht begeleidt.

Sarah Panis (°1985) studeerde rechten aan de UAntwerpen en behaalde een LL.M. aan de Harvard Law School. Haar meesterproef werd bekroond met de Jura Falconis-Prijs. Als onderzoeker van de UAntwerpen promoveerde ze op een proefschrift met als titel *Stamcellen en recht. Een juridische analyse van wegneming tot gebruik*. Sarah was als advocaat verbonden aan de balie van Brussel in het advocatenkantoor Sidley Austin, waar ze deel uitmaakte van het EU life sciences regulatory team met focus op het Europees en Belgisch farmaceutisch recht. Sinds 2017 is Sarah werkzaam als bedrijfsjurist bij Johnson & Johnson, in het EMEA regulatory legal team.

Sylvie Tack (°1981) promoveerde in de rechten aan de UGent op een proefschrift over *Het ethische beleid in zorginstellingen. Rechtspositie van de beheerder, de arts, de patiënt en de overheid bij medische beslissingen rond het levenseinde*. Als advocaat doorliep zij haar stage bij Prof. dr. Mr.

Tom Balthazar (balie Gent) en nadien was zij verschillende jaren als advocaat-medewerker verbonden aan het kantoor Dewallens & Partners (balie Leuven). Daarna was zij medeoprichter van het kantoor Sanalex (Knokke), waar zij tot op heden advocaat-partner is. Sylvie is praktijkassistent gezondheidsrecht aan de UGent en doceert er het vak 'Inleiding tot het algemeen, burgerlijk en medisch recht' in de opleiding Logopedie en Audiologie. Tevens is zij gastprofessor aan de UAntwerpen, waar zij de module 'Aansprakelijkheid en verzekeringen' doceert in het Postgraduaat Gezondheidsrecht (AHLEC). Haar interessegebieden in het gezondheidsrecht betreffen medisch-ethische thema's, medisch aansprakelijkheidsrecht, het tuchtrecht, geschillen tussen artsen en administratief gezondheidsrecht.

Kristof Van Assche (° 1974) studeerde rechten, wijsbegeerte en moraalwetenschappen aan UGent, promoveerde in 2010 als doctor in de wijsbegeerte (UGent), en in 2014 als doctor in de rechten (VUB) met als proefschrift *The Expanding Uses of Human Body Material. An Inquiry into the Principles that (Should) Inform the Legal Regulation of Living Organ Donation and Biobanking*. Hij was van 2012 tot 2014 verbonden aan de Bioethics Division van de Raad van Europa, waar hij als project manager de totstandkoming coördineerde van Recommendation CM/Rec(2016)6 on research on biological materials of human origin. Van 2014 tot 2015 was hij postdoctoraal onderzoeker in bio-ethiek aan UGent. Sinds 2015 is Kristof onderzoeksprofessor in gezondheidsrecht aan UAntwerpen, waar hij ook twee cursussen rechtsfilosofie doceert. Zijn onderzoek focust op onderwerpen op het snijvlak van recht, bio-ethiek en rechtsfilosofie, zoals zwangerschapsafbreking, euthanasie, orgaandonatie, biobanking, experimenten op mensen, dwangmaatregelen en genome editing. Hij is lid van verschillende ethische comités op zowel nationaal als supranationaal vlak, en hij treedt op regelmatige basis op als consultant voor de Raad van Europa.

Nick Van Gelder (°1985) studeerde rechten aan de UAntwerpen. Hij doctoreerde in 2013 op een proefschrift met als titel *Naar een commercialisering van menselijk lichaamsmateriaal (?)*. Nick was van 2012 tot en met actief 2016 als advocaat, waarbij hij zich toelagde op het gezondheidsrecht in brede zin. Sindsdien is hij actief als jurist bij het Federaal Agentschap voor Geneesmiddelen en Gezondheidsproducten, waar hij sinds maart 2021 de leiding van de afdeling a.i. verzorgt. Sinds het academiejaar 2014-15 is hij tevens actief als gastprofessor aan de UAntwerpen, in het kader van de postgraduaatopleiding "Gezondheidsrecht en Gezondheidsethiek", georganiseerd door de Antwerp Health Law and Ethics Chair (AHLEC). Hij verzorgt de module "Lichaamsmateriaal, geneesmiddelen en producten".

An Vijverman (°1974) studeerde rechten aan de FUNDP te Namen, aan Queen Mary and Westfield College (University of London) en aan de KU Leuven. In 1997 schreef ze zich in aan de balie. Sinds 2004 is ze partner binnen het advocatenkantoor Dewallens & partners. Ze is er in het bijzonder verantwoordelijk voor het recht inzake medische gegevensverwerking, health technology, life sciences (waaronder farmaceutisch recht en medische hulpmiddelenrecht) en RIZIV-procedures. An is onder meer auteur van de Belgische bijdrage in de internationale revue *Getting the Deal Through – Life Sciences*, co-auteur van het verzamelwerk *Chapters on Pharmaceutical Law* en co-editor van het boek *Nomenclatuur en tegemoetkoming in de zorg. Situering, criteria, praktijk en rechtsbescherming*. Tussen 2011 en 2013 verrichte ze voor de AP Hogeschool Antwerpen onderzoek over het elektronisch patiëntendossier in ziekenhuizen. Dit onderzoek resulteerde in haar monografie *Het elektronisch medisch dossier. Praktische en juridische knelpunten*. An is ook redactielid van het *Tijdschrift voor Gezondheidsrecht/Revue de droit de la santé*. Zij is EMS-gastprofessor aan de HUBrussel en is als trainer verbonden aan het European Center for Research Training (ECCRT).

LIJST MET AFGEKORTE WETGEVING

Arbeidsongevallenwet	arbeidsongevallenwet van 10 april 1971, <i>BS</i> 24 april 1971
Arbeidsovereenkomstenwet	wet van 3 juli 1978 op de arbeidsovereenkomst, <i>BS</i> 22 augustus 1978
Arbeidsrelatieswet	Titel XIII van de programmawet (I) van 27 december 2006 wat de aard van de arbeidsrelaties betreft, <i>BS</i> 28 december 2006
Bloedwet	wet van 5 juli 1994 betreffende bloed en bloederivaten van menselijke oorsprong, <i>BS</i> 8 oktober 1994
BW	Burgerlijk Wetboek
Embryowet	wet van 11 mei 2003 betreffende het onderzoek op embryo's in vitro, <i>BS</i> 28 mei 2003
Europees Verdrag Mensenrechten en Biogeneeskunde	Convention of 4 April 1997 for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, www.conventions.coe.int
Euthanasiewet	wet van 28 mei 2002 betreffende de euthanasie, <i>BS</i> 22 juni 2002
EVRM	Europees Verdrag van 4 november 1950 tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, <i>BS</i> 19 augustus 1955
Geneesmiddelenwet	wet van 25 maart 1964 op de geneesmiddelen, <i>BS</i> 17 april 1964
Ger.W.	Gerechtelijk Wetboek
GVU-wet 1994	wet van 14 juli 1994 betreffende de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging en uitkeringen, <i>BS</i> 27 augustus 1994
KB nr. 79	KB nr. 79 van 10 november 1967 betreffende de Orde der geneesheren, <i>BS</i> 14 november 1967
Kwaliteitswet	wet van 22 april 2019 inzake de kwaliteitsvolle praktijkvoering in de gezondheidszorg, <i>BS</i> 14 mei 2019
Sv.	Wetboek van Strafvordering
Sw.	Strafwetboek
Verzekeringwet	wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen, <i>BS</i> 30 april 2014
Wet Bescherming Persoon Geesteszieke	wet van 26 juni 1990 betreffende de bescherming van de persoon van de geesteszieke, <i>BS</i> 27 juli 1990
Wet Experimenten Menselijke Persoon	wet van 7 mei 2004 inzake experimenten op de menselijke persoon, <i>BS</i> 18 mei 2004
Wet op de Landverzekeringsovereenkomst	wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst, <i>BS</i> 20 augustus 1992

Wet Medisch Begeleide Voortplanting	wet van 6 juli 2007 betreffende de medisch begeleide voortplanting en de bestemming van de overtallige embryo's en de gameten, <i>BS</i> 17 juli 2007
Wet Medische Ongevallen	wet van 31 maart 2010 betreffende de vergoeding van schade als gevolg van gezondheidszorg, <i>BS</i> 2 april 2010
Wet Menselijk Lichaamsmateriaal	wet van 19 december 2008 inzake het verkrijgen en het gebruik van menselijk lichaamsmateriaal met het oog op de geneeskundige toepassing op de mens of het wetenschappelijk onderzoek, <i>BS</i> 30 december 2008
Wet Niet-Conventionele Praktijken	wet van 29 april 1999 betreffende de niet-conventionele praktijken inzake de geneeskunde, de artseneerbereidkunde, de kinesitherapie, de verpleegkunde en de paramedische beroepen, <i>BS</i> 24 juni 1999
Wet Orgaantransplantatie	wet van 13 juni 1986 betreffende het wegnemen en transplanteren van organen, <i>BS</i> 14 februari 1987
Wet Patiëntenrechten	wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt, <i>BS</i> 26 september 2002
Wet Uitoefening Gezondheidszorgberoepen	gec. wet van 10 mei 2015 betreffende de uitoefening van de gezondheidszorgberoepen, <i>BS</i> 18 juni 2015
Wet zwangerschapsafbreking	wet van 3 april 1990 betreffende de zwangerschapsafbreking, tot wijziging van de artikelen 348,350, 351 en 352 van het Strafwetboek en tot opheffing van artikel 353 van hetzelfde wetboek, <i>BS</i> 4 mei 1990
Ziekenhuiswet	gecoördineerde wet van 10 juli 2008 betreffende de ziekenhuizen en andere verzorgingsinstellingen, <i>BS</i> 7 november 2008